ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

شاھ بىلەن شاتۇتى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

شاھ بىلەن شاتۇتى

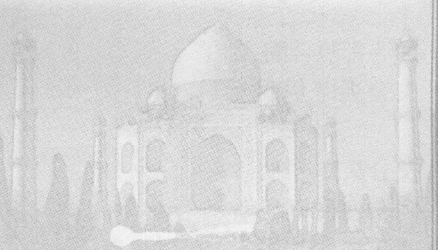

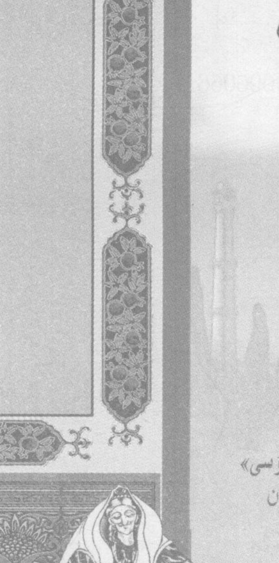

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

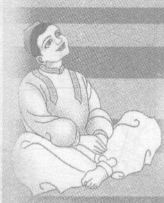

ئۈرۈمچى 2007 -يىلى

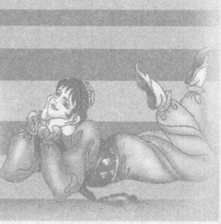

图书在版编目(CIP)数据

国王与鹦鹉：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. -乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
（维吾尔民间故事）
ISBN 978-7-228-10840-4

Ⅰ.国... Ⅱ.维...Ⅲ.维吾尔族 - 民间故事 - 作品集- 中国 - 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006066号

策　　划：阿布都热合满.艾白
　　　　　艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

国王与鹦鹉（维吾尔文）
（维吾尔民间故事）
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号 邮编： 830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米 32开本 2.375印张
2007年1月第1版　2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN 978-7-228-10840-4　　定价：4.50元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

شاھ بىلەن شاتۇتى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 2.375
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىرازى: 1 — 5000
ISBN 978-7-228-10840-4
باھاسى: 4.50 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر
55 كىتابچە نەشىردىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

چىن تۆمۈر باتۇر
ئىسكەندەر بىلەن ھۆرلىقا
ئالتۇن كوكۇللۇق بالا
كەنجى باتۇر
كىيىك خانىش
مەرۋان بىلەن تەرسا
ياغاچ ئات
ئۇر، توقماق
چۆچۈرە بالا
سىرلىق چىراغ
شاھزادە بىلەن ئالۋاستى
نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك
ئۆلمەي تۇرۇپ جەننەتنى كۆرۈش
باتۇر قىز
شەيتانىنىڭ تىجارىتى
بىلمەس تاز
تەلۋە كۈيئوغۇل
كەمەك ھەييار بىلەن مۇختەر ھەييار
شەيتاننى ئالدىغان تاز
ئادەمىي شەيتان

خىزىر نىياز
سېھىرلىك ئالما
ئۇسكەك پادىشاھ
قاينا، چۆگۈن
ئەقىللىق كەنجى قىز
ھەركىم قىلسا ئۆزىگە
يالتايغاق بوۋاي
ئۇجمە سايىسى
ئەپچىلەم
ئارغىماق ماجىراسى
ئىككى باينى ئەپلىگەن مالاي
ئۆرگىلىۋاي بىلەن چۆرگىلىۋاي
يەتتە لەڭگىلىتاق بىلەن بىر شىڭگىلىتاق
شىتىلە بىلەن پىتىلە
مازاقخور مازاقتا ئۆلەر
پادىشاھنىڭ كۈنىنى ئۇزارتىشى
ئېشەكنى ئۇرۇپ خوتۇننى قورقۇتۇش
موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى
قازان تۇۋى
شاھ بىلەن شاتۇتى

ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى — 1، — 2، — 3، — 4، — 5 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلىرى (ھېسام چاقچاقلىرى) — 1، — 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى — 1، — 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرى — 1، — 2، — 3 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى — 1، — 2 (ھەر بىرى 3.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق لاپلىرى (3.50 يۈەن)

(بۇ بىر يۈرۈش 55 كىتابنىڭ ئومۇمىي باھاسى 244.50 يۈەن)

مۇندەرىجە

ئۆلاي بىلەن قاغا 1
شاھ بىلەن شاتۇتى 7
تۈلكىنىڭ ئۆلۈمى 16
بىلىقئالغۇچ 23
كىرپە بىلەن توشقان 27
تۈلكە بىلەن توشقان 30
بۆرە، تۈلكە ۋە ئېشەك 35
ئېشەك، قوچقار ۋە خوراز 38
چاشقان قىز 51
ھىيلىگەر توشقان 56
ئادەم قالتىسمۇ، ھايۋانمۇ 61
مۇشۇك پادىشاھ 67

ئۆلاي بىلەن قاغا

كۆنلەرنىڭ بىرىدە، ئۆلاي بىلەن قاغا چېلىشماقچى بوپتۇ. كىم يېڭىلسا، يېڭىلگۈچى يېڭىلگۈچىنى يېيىشنى توختام قىلىشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى جانىۋار يەتتە كېچە ـ كۈندۈز چېلىشىپ، ئاخىر قاغا ئۆلاينى يېڭىپ، ئۇنى يېيىشكە تەمشەلگەندە، ئۆلاي ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ھەي قاغا، سەن بولساڭ ئۇچار جانىۋارلار ئىچىدە ئەڭ سەت، پاسكىنا بىرنەرسە، شۇنىڭ ئۈچۈن قەيەردىن بولسۇن سۇ تېپىپ، تۇمشۇقۇڭنى پاكىزلاپ كېلىپ مېنى يېگىن، — دەپتۇ.

قاغا قىرىق بىر كېچە ـ كۈندۈز سۇ ئىزدەپ، چۆل ـ جەزىرىلەردە ناھايىتى كۆپ ئاۋارە بولۇپ، ئاخىردا سۈيى بار بىر قۇدۇقنى تېپىپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئىچىگە چۈشەي دېسە، كېيىن قايتىپ چىقىش قىيىن، چۈشمەي دېسە، باشقا بىر يەردە سۇ يوق، ھېچبىر ئىلاج قىلالماي، قۇدۇق-تىنكى سۇغا قاراپ:

— قۇدۇق ئاداش، بەرسەڭ سۇ، يۇياي تۇمشۇق، ئۆلاي-

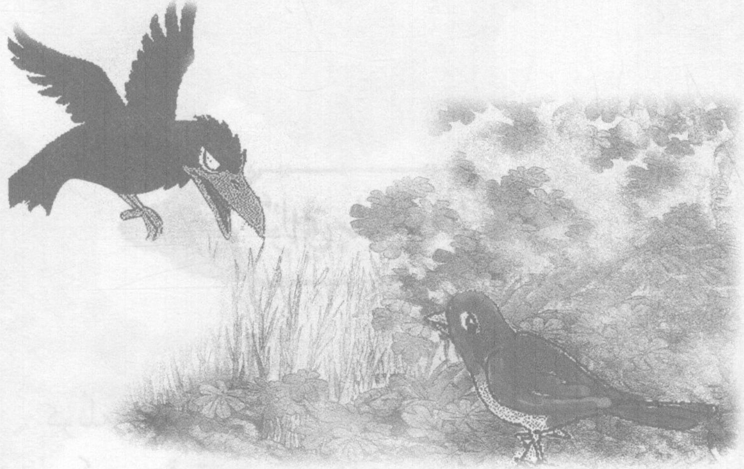

نى يەپ، بولاي سىمىز، ئۇچاي ئېگىز، ــ دەپتۇ. قۇدۇق
مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ:
ــ مەن بۇ سۇنى غىرىب ـ مۇساپىر، ئۆتكەن ـ
كەچكەن كارۋانلار ئۇچۇن ساقلاپ قويغانمەن، سىنىڭ بۇ
قۇرۇق گېپىڭگە سۇ چىقىرىپ بېرەلمەيمەن. ئەگەر خالىد-
ساڭ، كوزا تېپىپ كېلىپ سال، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىختد-
يارىڭچە سۇ بېرەي، ــ دەپتۇ.
قاغىنىڭ بېشىغا چوڭ غەم چۈشۈپ، ئېڭىكىنى تۇتۇپ
ئۇزۇن ئولتۇرۇپتۇ، بۇ چۆللۈكتە سۇ تارتقۇدەك قاچا تې-
پىشقا كۆزى يەتمەي، بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپتۇ. بىر
يېزىغا كېلىپ، بىر ئەخلەتخانىغا قارىسا، بىر پۇچۇق كوزا
تۇرغۇدەك. قاغا:
ــ كوزا ئاداش، بولساڭ پۇتۇن، تارتاي سۇ، يۇياي
تۇمشۇق، ئۇلاينى يەپ، بولاي سىمىز، ئۇچاي ئېگىز، ــ

دەپ يالـۋۇرغـانىكـەن، پـوچۇق كوزا ئورنىدىـن دىـكـكـىـدە تۇرۇپ:

— مەن سوپۇرۇندىخانىدا تۇرسام، كۆزۈڭگە ئىـلـمـاي ھەر قىسما گەپ قىلىۋەرمە، مېنى ئىگىلىرىم نۇرغۇن ئـە-جىر قىلىپ، تاغدىن سېغىز توپا ئەكېلىپ، خۇمدانغا سې-لىپ پىشۇرۇپ كوزا ياسايدۇ، ئاندىن كېيىن سۇ تارتىـدۇ، — دەپتۇ.

قاغا ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماستىن، ئىزدە ـ ئىز-دە بىر سېغىزلىقنى تېپىپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، سېغـىـز توپىغا قاراپ:

— سېغىز ئاداش، بەرسەڭ سېغىز، ئېتەي كوزا، تـار-تاي سۇ، يۇياي تۇمشۇق، ئۇلاينى يەپ، بولاي سېمىز، ئۇچاي ئېگىز، — دەپتۇ.

سېغىز چىرايىنى ئانچە ئاچماستىـن، قـاغـىـغـا قـاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن بولسام ئۇزۇن يىللاردىن بېـرى مـۇشـۇ يـەردە ساقلىنىپ ياتتىم. ئەتراپىمدا ياشاۋاتقان نۇرغۇن كىشىـلـەر پېشانىلىرىدىن تەر ئاققۇزۇپ، مېنى كولاپ ئېلىپ، نۇرغۇن مېھنەت بىلەن كوزا ياساپ ئىشلىتىپ كـەلـدى. سـېـنـىـڭ مۇنداق قۇرۇق سۆزلىرىڭگە چىقىپ كوزا ياسىلىپ بەرمـەي-مەن. خالىساڭ، سەنمۇ خەقلەرگە ئوخشاش كېيىك مۈڭگۈزى تېپىپ كېلىپ، ئەجىر قىلىپ ئېلىپ كەتسەڭ مەيلى.

قاغىنىڭ بېشىغا يەنە غەم چۈشۈپتۇ، يالتىيىـپ قـالاي

دېسە، ئۇلاينىڭ گۆشى تاتلىق. مەيلى دەپ، ئۇ يەنە يولغا راۋان بوپتۇ. نەچچە كۈن يول يۈرۈپ، تاغنىڭ بىر كامېرى-دىن ئىككى بالىسى بار بىر كېيىكنى تېپىپتۇ. ئۇنىڭغا قاراپ:

— كېيىك ئاداش، بەرسەڭ مۈڭگۈز، چۈخچىلاي سې-غىز، ئېتەي كوزا، تارتاي سۇ، يۇياي تۇمشۇق، ئۇلاينى يەپ، بولاي سېمىز، ئۇچاي ئېگىز، — دەپتۇ كۆزىگە مۆل-لىدە ياش ئېلىپ. كېيىك يېنىدا ياتقان بالىسىنى كۆرسى-تىپ:

— ماڭا مۈشۈ يەردە ياشىغىلى ئۇزۇن يىللار بولدى. نۇرغۇن ھەلەكچىلىك بىلەن تىرىكچىلىك قىلىۋاتىمەن، مۈشۈ ئۈششاق بالىلىرىمنى يىراق يەرلەردىن ئوت - چۆپ ئەكېلىپ باقىمەن. مۈڭگۈزۈم بولسا، ياۋايى يىرتقۇچلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن كېرەك بولىدۇ. سېنىڭ مۈنچىلىك ئۇ-زۇن يوللاردىن كەلگىنىڭ ئۈچۈن مەيلى بېرەي، لېكىن بىرنەچچە كۈنلۈك ئوزۇقۇم ئۈچۈن ئوت - چۆپ ئېلىپ بەرگىن، — دەپتۇ.

قاغا ئۆز ئىشىنىڭ مۇنداق چىگىش بولۇپ كېتىپ بارغانلىقىنى سېزىپ، كۆپ پۇشايمان يەپتۇ، ئىلاج يوق، مىڭ بىر نادامەتلەر ئاستىدا يولغا چىقىپ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئوت - چۆپلۈك تاغقا كېلىپ، ئوت - چۆپلەرگە قاراپ:

— چۆپ ئاداش، بەرسەڭ چۆپ، يېسۇن كېيىك، بەر-

سۇن مۇڭگۇز، چۇخچىلاي سىغىز، ئىتەي كوزا، تارتاي سۇ، يۇياي تۇمشۇق، ئۇلاينى يەپ، بولاي سىمىز، ئۇچاي ئىپ-گىز، — دەپ زارلىنىپتۇ. ئوت - چۆپلەر قاغىغا قاراپ:

— سەن بولساڭ كىرەكسىز، ئىنسانغا ھېچ پايداڭ تەگمەيدىغان نەرسىسەن، بىز ساڭا نىمىدەپ ئوزۇق بىرد-مىز؟ ! بىزدىن نۇرغۇن جان - جانىۋار ئوزۇقلىنىپ پايدى-لىنىدۇ. ئەمگەك قىلغانلار بىزنى ئورۇپ ئىلىپ كىتىدۇ. ئەگەر خالىساڭ، ئورغاق تىپىپ كىلىپ ئورۇپ كەت، — دەپتۇ.

قاغا ئىلاجسىز يولغا چىقىپ، بىر ئورغاقنىڭ يىنىغا كىلىپ:

— ئورغاق ئاداش، بەرسەڭ ئورغاق، ئوراي ئوت، بەر-سۇن چۆپ، يىسۇن كىيىك، بەرسۇن مۇڭگۇز، چۇخچىلاي سىغىز، ئىتەي كوزا، تارتاي سۇ، يۇياي تۇمشۇق، ئۇلاينى يەپ، بولاي سىمىز، ئۇچاي ئىگىز، — دەپتۇ.

ئورغاق بەللىرىنى ئىگىپ تۇرۇپ:

— مەن ئۆزۈمچىلا مۇنداق بولغان ئەمەس، مىنى تۆ-مۈرچى ئۇستام نۇرغۇن ئەمگەك بىلەن ياسىغان، شۇ تۆ-مۈرچىنىڭ قىشىغا بىرىپ ياسىتىپ كەل، — دەپ جاۋاب بىرىپتۇ.

قاغا ئۇلاي بىلەن چىلىشقىنىغا مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپ، نۇرغۇن ئويلاپ، ئاخىر تۆمۈرچى ئۇستىنىڭ يىنى-غا بىرىپ، نەچچە ۋاقىتتىن بىرى تارتقان يول ئازابىنى

ئېيتىپ، تولا قاقشىغانلىقتىن، تۆمۈرچى:

— ئورغاقنى ياساپ بەرسەم قانداق ئېلىپ كېتىسەن؟ — دەپتۇ.

— پۇتۇمغا ئېسىپ قوي، — دەپتۇ قاغا.

— بولمايدۇ، پۇتۇڭدىن چۈشۈپ قالىدۇ.

— بولمىسا، بوينۇمغا ئېسىپ قوي.

— مەيلى، — دەپ، تۆمۈرچى ئورغاقنىڭ ئەگمىچىدىن قاغىنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويۇپتۇ.

قاغا ئىچ - ئىچىگە پاتماي خۇشال بولۇپ، بىرلا كۆتۈرۈلۈپ بىر ئاز ئۇچقاندىن كېيىن، ئورغاق قاغىنىڭ بوينىنى شىرت قىلىپ كېسىپتۇ، قاغا يەرگە پۇلاڭلاپ چۈشۈپ كېتىپتۇ.

قاغا ئۆلىنى يەپ سەمرىيەلمەي چۆلدە قاپتۇ.

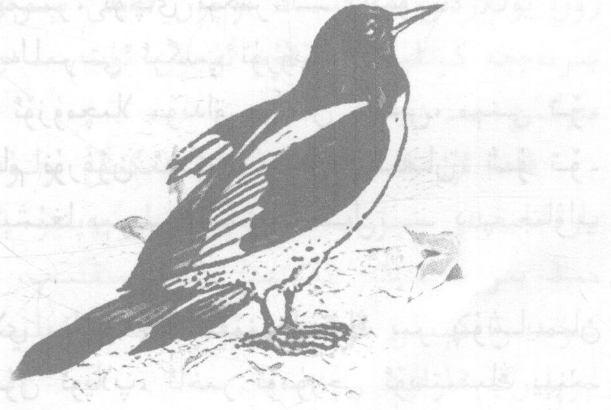

شاھ بىلەن شاتۇتى

ئۆتكەن زامانلارنىڭ بىرىدە نامان ئىسىملىك بىر پا-
دىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ خىزمىتىدە بەش ۋەزىر،
نۇرغۇن لاۋۇلەشكەر، يۈزدىن ئارتۇق قاۋۇل سەركەردە ھەم
پادىشاھ ئوردىسى ئىچىدە خەۋپ - خەتەر، بەخت - سائا-
دەتتىن بېشارەت بېرىپ تۇرىدىغان، پادىشاھ ھەر قانداق
نەرسىدىن ئەزىز كۆرىدىغان دانا بىر شاتۇتى بار ئىكەن،
شۇڭا شاھ سەلتەنەتلىك تەختىدە خاتىرجەم ئولتۇرىدىكەن.

بىر كۈنى شاتۇتى شاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ، شاھتىن
مۇنۇلارنى ئىلتىماس قىپتۇ:

— ئى ھۆرمەتلىك شاھ، ماڭا قىرىق كۈنلۈك رۇخسەت
بەرسىلە. مەن ئاتا - ئانامدىن، قان قېرىنداشلىرىمدىن
ئايرىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ خىزمەتلىرىدە بولغىلى ئون ئىككى
يىل بوپتۇ، مەن ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ كېلىۋالسام !

شاھ ساراسىمىگە چۈشۈپ:

— ئەي ئەزىز شاتۇتى، ساڭا رۇخسەت بەرسەم سەن
كەلمەيسەن، شۇڭا بارمىساڭ، — دەپتۇ. شاتۇتى شاھقا يال-

ۋورۇپ:

— بىزنىڭ نەسلىمىز ئەزەلدىن ۋەدىگە خىلاپلىق قىلـ-مايدۇ، يالغان سۆزلىمەيدۇ، مەنمۇ ھەرگىز يالغان سۆزلـ-مەيمەن، قايتىپ كەلمەسلىككە ھەددىم ئەمەس، — دەپتۇ. شاھ ئىلاجسىز شاتۇتىغا قىرىق كۈنلۈك رۇخسەت بېرىپتۇ.

شاتۇتى شاھنىڭ رۇخسىتىنى ئالغاندىن كېيىن يولغا راۋان بولۇپ، ئاچلىق، تەشنالىق، ھارغىنلىققا بەرداشلىق بېرىپ، كېچە - كۈندۈز ئۇچۇپ تاغ - ئېدىرلارنى، چۆل - جەزىرىلەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ ئۆز يۇرتىغا بېرىپتۇ، باشقا شاتۇتىلار بىلەن دىدارلاشقاندىن كېيىن مەلۇم بوپتۇكى، ئۇنىڭ ئاتىسى قازا تاپقانغا يەتتە يىل، ئانىسى قازا تاپقانغا تۆت يىل بوپتۇ. شاتۇتىلار:

— ئەگەر سەككىز كۈن بۇرۇن كەلگەن بولساڭمۇ، ئا-كاڭ بىلەن كۆرۈشۈۋالغان بولاتتىڭ، ئاكاڭمۇ ئۇزۇن مۇد-دەت ئاغرىپ سەككىز كۈن ئىلگىرىلا قازا قىلدى، — دەپتۇ.

شاتۇتىنىڭ قايتىش ۋاقتىمۇ بولۇپ قاپتۇ. بىچارە شا-تۇتى ئانا ماكانىنى قانغۇدەك ئايلىنىپ بولالماپتۇ، بىراق ۋەدىگە ۋاپا قىلىش لازىم ئىكەن. مۇساپىر دوستىنىڭ دەر-دىنى چۈشەنگەن باشقا شاتۇتىلار:

— سەن يەنە قايتماقچى بولۇۋاتىسەن. بىزنىڭ ساڭا سوۋغات قىلغۇدەك، پادىشاھنىڭ نەزەرىدىن ئۆتكۈدەك چوڭ سوۋغىتىمىز يوق، شۇنداقتىمۇ بىر تال ئۇرۇق سوۋغات

قىلايلى. بۇ ئۇرۇقنى تېرىپ ئۆندۈرۈپ، ئۆستۈرۈپ مېۋىد-ىلەتكەندىن كېيىن مېۋىسىنى يېگەن ئادەم قېرىمايدۇ، قېرى بولسا، ياشلىقىغا يانىدۇ، — دەپ ئۇرۇقنى شاتۇتىغا بېرىپتۇ.

شاتۇتى بۇ خىسلەتلىك ئۇرۇقنى چىشلەپ، بۇرادەرلىرى بىلەن خوشلىشىپ نامان شاھنىڭ دەرگاھىغا قاراپ ئۇچۇپ-تۇ. ئۇ مەنزىللەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، مىڭ بىر رەنج -

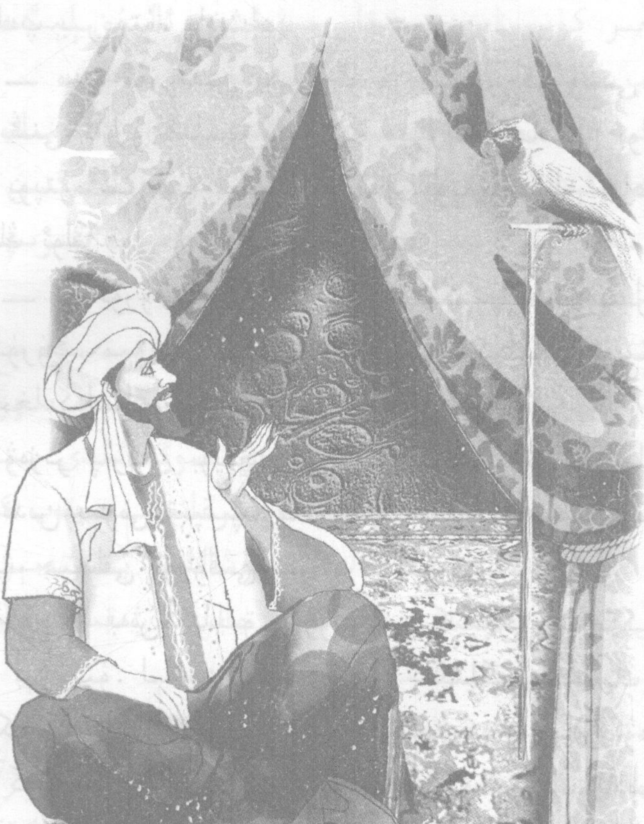

مۇشەققەتلەرگە چىداپ، ئاخىر شاھ بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. شاھ دانا شاتۇتىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىگە خۇشال بولۇپ، ئور- دىدا ئون كۈن بەزمە - زىياپەت ئۆتكۈزۈپتۇ. شاتۇتى شاھ ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەن خاسىيەتلىك مېۋە ئۇرۇقىنى شاھقا تەقدىم قىپتۇ. شاھ:

— ئى دانا شاتۇتى، بۇ ئۇرۇقنىڭ خاسىيىتى نېمە؟ — دەپ سورىغانىكەن، شاتۇتى ئۇرۇقنىڭ خىسلەتلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ:

— مەن ئۇزۇندىن بۇيان ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشنى، يا- شىرىشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتىم، مۇرادىم ھاسىل بولىدى- غان بوپتۇ، — دەپ تېخىمۇ خۇشال بوپتۇ. نامان شاھ ئۆ- زىنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرىنى چاقىرىپ:

— بۇ ئۇرۇقنى مۇنبەت يەرگە تىكىپ، سۇغىرىپ، ئۆستۈرۈڭ، مېۋىسى پىشقاندا ئالدىمغا ئەكېلىڭ، ئۇنىڭسىز ئالدىمغا كەلمەڭ، — دەپ بۇيرۇپتۇ.

ۋەزىر پەرمان بويىچە ئوردىدىن چىقىپ تەجرىبىلىك باغۋەندىن بىرنى تېپىپ، مەسلىھەت بىلەن ياخشى يەرنى تاللاپ، ھېلىقى ئۇرۇقنى تېرىپ ئۇندۇرۇپتۇ.

كۆچەت بەش يىللىق پەرۋىشتىن كېيىن چېچەكلەپ مېۋە بېرىپتۇ. لېكىن، شۇ كۆچەت تىكىلگەن جاينىڭ يې- نىدىكى كونا تاملىقتا بىر يىلان ياشايدىكەن، يىلان ۋەزىر- نىڭ گەپ - سۆزىدىن بۇ كۆچەتنىڭ مېۋىسىنىڭ ئادەمنى ياشارتىدىغانلىقىنى بىلىۋالغانىكەن، شۇڭا ئۇ يىلان كامار-

دىن بېشىنى چىقىرىپ دەرەخنىڭ مېۋىسىنىڭ پىشىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. ۋەزىرمۇ تەقەززالىق بىلەن مېۋىنىڭ پىشىشىنى كۈتۈپتۇ. ئاخىر مېۋە پىشىشقا باشلاپتۇ. پەيت كۈتۈۋاتقان ھېلىقى يىلان ھەر كۈنى كېچىسى ئۇۋىسىدىن سويلاپ چىقىپ دەرەخكە يامىشىپ، قايسى مېۋە پىشقان بولسا، شۇ مېۋىگە زەھەرلىك نەشتىرىنى سانجىپ، مېۋە شىرىنىسىنى شورىۋاپتۇ. بۇنى ۋەزىر سەزمەپتۇ.

بىر كۈنى ۋەزىر پىشقان مېۋىلەرنى ئالتۇن لېگەنگە ئېلىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ. پادىشاھ:

— بۇ خىسلەتلىك مېۋىنى ئالدى بىلەن دادامنىڭ تامىقىنى ئېتىدىغان ئاشپەز ئۇستامغا بېرەي، ئۇنىڭدىن كېيىن مەن يەي، — دەپ، دەرھال ئاشپەزنى چاقىرىپتۇ. پادىشاھ ئاشپەزگە:

— ئۆزلىرى نەچچە يىلدىن بېرى خىزمىتىمدە بولۇپ قېرىپ قالدىلا، بۇ مېۋە دانا شاتۇتىنىڭ ئالاھىدە سوۋغىتى. بۇ مېۋىنى كىم يېسە ياشىرىدۇ، شۇڭا ئالدى بىلەن ئۆزلىرىنى ئېغىز تەگسۇن دەپ چاقىرغانىدىم، يەپ كۆرسىلە، — دەپتۇ. ئاشپەز ئالەمچە خۇشاللىق بىلەن مېۋىدىن بىرنى ئېلىپ شۇنداق يېگەنىكەن، جايىدىلا يىقىلىپ ئۆلۈپ قاپتۇ. پادىشاھ غەزەپلىنىپ:

— بۇ ئەبلەخ شاتۇتى مېنى قەستلىگەنىكەن، ھالاك بولغىلى تاس قاپتىمەن. جاللات، بۇ شاتۇتىنى ئۆلتۈرۈڭلار ! — دەپ پەرمان قىپتۇ. شاتۇتى بولسا، دەرھال ئۇچۇپ كۆكتە

ئىككى ئايلانغاندىن كېيىن:

— ئەي يېنىك پىكىرلىك شاھىم، مەن سىزگە يامان-لىق ئويلىغان ئەمەس. بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى سىر ئېچىلىدۇ. ھازىرچە بىز خوشلىشايلى، — دەپتۇ - دە، ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ خەلق ئىچىدە: «پادىشاھنىڭ بېغىدا ئادەم يېسە ئۆلىدىغان مېۋە بار ئىكەن» دېگەن گەپلەر تار-قىلىپتۇ.

ئەمدى گەپنى شاتۇتىدىن ئاڭلايمىز:

شاتۇتى پادىشاھنىڭ ئوردىسىدىن چىقىپ ئۆز يۇرتىغا بېرىپ، ئۆزىنىڭ بۇرادەرلىرىگە خاسىيەتلىك ئۇرۇقتىن ئەجەل مېۋىسى پىشقانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. دانا شاتۇ-تىلار تەئەججۇپ بىلەن ھەر خىل پەرەزلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشۇپ: «ياخشىسى كېلەر يىلى مېۋە پىشىشتىن ئىلگىرى سەن شاھنىڭ بېغىغا بېرىپ كېچە - كۈندۈز يوشۇرۇنۇپ مېۋىنى كۆزەتكىن» دېيىشىپتۇ. شاتۇتى ياخشى مەسلىھەت-لەر بويىچە قايتىپ، ھېلىقى خاسىيەتلىك مېۋىنى كۆزد-تىشكە باشلاپتۇ ۋە مېۋە پىشقاندا كېچىسى يىلان چىقىپ مېۋىنىڭ شىرنىسىنى شورايدىغانلىقىنى سېزىپتۇ - دە، يەنە قايتىپ ئەھۋالنى باشقا شاتۇتىلارغا ئېيتىپتۇ. شاتۇ-تىلار ئۇنىڭغا ھەر خىل مەسلىھەتلەرنى بېرىپتۇ.

ئەمدىكى گەپنى مۇشۇ شەھەردىكى داڭق چىقارغان قىمارۋازدىن ئاڭلايلى:

بۇ شەھەردە بىر قېرى قىمارۋاز بار ئىكەن. بىر كۈنى بۇ قېرى قىمارۋاز ئۆزىنىڭ بارلىق مال ـ دۇنيالىرىنى ئۇتتۇرۇپ بولۇپ، باشقا قىمارۋازلاردىن پۇل ئۆتنە ئېلىپ يەنە قىمار ئويناپتۇ، ئۇنىمۇ ئۇتتۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇنىڭغا ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق كەپتۇ. قىمارۋازلار:

— پۇلىمىزنى ھازىر بەر، بولمىسا، جېنىڭنى ئالىمىز، — دەپتۇ. ئامالسىز قالغان قىمارۋاز ئۆلۈۋېلىشنى ئويلاپ، باشقىلارغا:

— مەن پادىشاھنىڭ بېغىدىكى بىر تۈپ دەرەخنىڭ تۈۋىگە بىرئاز پۇل كۆمۈپ قويغان، شۇ يەردىكى پۇلۇمنى ئېلىپ بېرەي، بىللە بارايلى، — دەپتۇ. باشقا قىمارۋازلارمۇ ماقۇل بولۇشۇپ، ھېلىقى دەرەخنىڭ تۈۋىگە كېلىشىپتۇ. قەرزدار قىمارۋاز بولسا، ئۆلۈۋېلىش نىيىتىدە ھېلىقى دەرەخنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ. پايلاپ تۇرغان شاتۇتى دەرەخنىڭ ئېگىز شېخىدىكى يىلان يېقىن كەلمىگەن بىر تال مېۋىنى ئۇنىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ. قىمارۋاز ئالدىغا چۈشكەن مېۋىنى ئېلىپ يېگەنىكەن، ئۆلۈش ئۇياقتا تۇرسۇن، ياش يىگىتكە ئايلىنىپ قاپتۇ. بۇنى سەزمىگەن قىمارۋازلار:

— ھەي، ھېلىقى بىزگە قەرزدار قېرى قېنى؟ يوقاپ كەتتىغۇ، — دېيىشىپتۇ. قەرزدار قىمارۋاز:

— ھەي، كىمنى ئىزدەيسىلەر؟ مانا مەن يېنىڭلاردا تۇرىمەنغۇ ! — دەپتۇ. باشقىلار:

— ماڭ، بىز سېنى نېمە قىلىمىز؟ ! بىز قەرزدار

قىزىنى ئىزدەيمىز، ــ دەپتۇ. قىزى قىمارۋاز بولسا:
ــ ۋاي ئاغىنىلەر، قەرزدار قىزى قىمارۋاز مەن بولىمەن. مەن ئۆلۈۋېلىش نىيىتىدە بۇ يەرگە كېلىپ ئەجەل دەرىخىنىڭ مېۋىسىنى يېگەنىدىم، ئۆلمەي، ئەكسىچە ياشىرىپ قالدىم، ــ دەپتۇ. باشقا قىمارۋازلار:
ــ سەن قەرزنى بېرىشتىن قېچىپ ئۆزگىرىۋاپسەن، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارىمىز، ــ دەپ جېدەل - غوۋغا بىلەن پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىشىپتۇ.
پادىشاھ غوۋغاچىلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قەرزدار قىمارۋازدىن سوراپتۇ:
ــ سەن قانداق قىلىپ ياش بولۇۋالدىڭ؟
ــ مەن، ــ دەپتۇ قىزى قىمارۋاز، ــ قىمار ئويناپ قەرزدار بولۇپ قالغانىدىم، بۇلار قىستاپ تۇرۇۋالدى، قەرزنى تۆلىيەلمىگەچكە ئۆلۈپ قۇتۇلاي، دەپ، ئەجەل مېۋىسىنى يېگەنىدىم، مۇشۇنداق ياشىرىپ قالدىم.
پادىشاھ ھەيرانۇ ھەس قىلىپ، ياساۋۇللاردىن بىرىنى چاقىرىپ ھېلىقى مېۋىنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. مۇشۇ ۋەقەلەر بولۇۋاتقاندا، شاتۇتى يىلان شىرنىسىنى شورىۋالغان مېۋىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۈزۈپ ئادەم بارمايدىغان يىراق يەرگە تاشلىۋېتىپ ئۈلگۈرۈپتۇ. بىردەمدىلا مېۋە كەلتۈرۈلۈپتۇ.
ۋەزىرلەر ئارىسىدا قىزى بىر ۋەزىر بار ئىكەن، پادىشاھ ئاشۇ قىزى ۋەزىرنى ھېلىقى مېۋىنى يېيىشكە بۇيى-

ـرۇپتۇ. ۋەزىر مېۋىدىن بىر تال ئېلىپ يېگەنىكەن، دەرھال ياش يىگىتكە ئايلىنىپتۇ، ئاندىن پادىشاھمۇ يەپ ياشلىقىغا يېنىپتۇ. پادىشاھ بۇ قەرزدار قىمارۋازنىڭ قەرزىنى تۆلەپ بېرىپتۇ ھەمدە ھەر ـ بىر قىمارۋازغا ئۆمۈر بويى يەتكۈ ـ دەك ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى ئىنئام قىپتۇ.

بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغان شاتۇتى شاھ ئوردىسىغا كىرىپ ھۆرمەت بىلدۈرگەندىن كېيىن، شاھقا قاراپ:

— ئى پادىشاھئالەم، مەندىن ئورۇنسىز گۇمانلىنىپ، مېنى ئۆلۈمگە بۇيرۇغانىدىلە، ئەمدى مەن سوۋغات قىلغان ئورۇقنىڭ مېۋىسىنى يەپ ياشىرىپ قالدىلا. «گۇمان ئىمان ـ نى قاچۇرۇپتۇ» دېگەن گەپ راست ئىكەن. ھېلىھەم بولسا، قېرى ئاشپەزنىڭ ئۆلۈشىگە سەۋەبچى بولغان يىلاننى كونا تاملىقتىن تېپىپ ئۆلتۈرمىسلە، يىلانلارنىڭ بىرىدە يەنە بىركىم غەزەپلىرىگە ئۇچرايدۇ. ئەمدى مېنى ئۆلتۈرسىلىمۇ مەيلى، — دەپتۇ ـ دە، پادىشاھنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ.

شاھ شاتۇتىدىن ئەپۇ سوراپتۇ ۋە ئوردىدا قېلىپ، دانا مەسلىھەتلىرىنى بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئەمما، شاتۇتى قانات قاققىنىچە ئۇچۇپ كېتىپتۇ. پادىشاھ بولسا، شاتۇتىنى ئال ـ دىراپ ـ سالدىراپ ئۆلۈمگە بۇيرۇپ قويغىنىغا ھەسرەت ـ نادامەت چېكىپ كۆپ قايغۇرۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئا ـ قىللار: «پىتنىنىڭ ئاچچىقىدا چاپاننى ئوتقا سالما!» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزنى قالدۇرغانىكەن.

تۈلكىنىڭ ئۆلۈمى

ئۆتكەن زاماندا مۇنداق بىر ۋەقە بولغانىكەن: بىر چاشقان ئۇۋىسىدىن چىقىپ، خېلى ئۇزاق بىر جايغا بېرىپ ئەتراپنى سەيلە قىلىپ يۈرسە، تۇساتتىن هاۋا گۈلدۈرلەپ، چاقماق چېقىپ، مۆلدۈر يېغىپ كېتىپتۇ. چاشقانغا ئالەم ـ مالەم بولغاندەك بىلىنىپتۇ ـ دە، ئۇۋىسىغا قاراپ بەدەر قېچىپتۇ. چاشقان كېلىۋېتىپ مۈشۈككە يولۇقۇپ قاپتۇ. مۈشۈك چاشقاننىڭ هالىغا يەتمەك بولۇپ سوراپتۇ:

— ۋاي ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟

— يېغى كەلدى، يېغى كەلدى، تىرىك ئۆلەر چېغى كەلدى. ئاتقان ئوقى گۈمبىرەك، تەگكەن يېرى دۈپدۈگىلەك، قېچىۋەرگىن، قېچىۋەرگىن، — دەپتۇ چاشقان. مۈشۈك شۇ هامان چاشقانغا قوشۇلۇپ قېچىپتۇ. چاشقان بىلەن مۈشۈك قېچىپ بىر يەرگە كەلگەندە ئىتقا يولۇقۇپ قاپتۇ. ئىت سوراپتۇ:

— ۋاي مۈشۈك ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟

— چاشقان ئاداشتىن سورا.

— چاشقان ئاداش، ساڭا نېمه بولدى؟

— يېغى كەلدى، يېغى كەلدى، تىرىك ئۆلەر چېغى كەلدى. ئاتقان ئوقى گۇمبىرەك، تەگكەن يېرى دۇپىدۇگىدە-لەك، قېچىۋەرگىن، قېچىۋەرگىن، — دەپتۇ چاشقان. ئىتـ-مۇ دەرھال چاشقان بىلەن مۇشۇككە قوشۇلۇپ قېچىپتۇ.

چاشقان، مۇشۇك، ئىت كۆپ ماڭمايلا تۇلكىگە يولۇقۇپ قاپتۇ. تۇلكە سوراپتۇ:

— ۋاي ئىت ئاداش، نېمه بولدۇڭ؟

— مۇشۇك ئاداشتىن سورا.

— مۇشۇك ئاداش، نېمه بولدۇڭ؟

— چاشقان ئاداشتىن سورا.

— چاشقان ئاداش، نېمه بولدۇڭ؟

— يېغى كەلدى، يېغى كەلدى، تىرىك ئۆلەر چېغى كەلدى. ئاتقان ئوقى گۇمبىرەك، تەگكەن يېرى دۇپىدۇگىدە-لەك، قېچىۋەرگىن، قېچىۋەرگىن! — دەپتۇ چاشقان. تۇلكە ئۇن چىقارماي چاشقان، مۇشۇك، ئىتقا ئەگىشىپ قېچىپتۇ. ئۇلار ئازمۇ ماڭماي، كۆپمۇ ماڭماي بۆرىگە يولۇ-قۇپ قاپتۇ. بۆرە سوراپتۇ:

— تۇلكە ئاداش، نېمه بولدۇڭ؟

— ئىت ئاداشتىن سورا.

— ئىت ئاداش، نېمه بولدۇڭ؟

— مۇشۇك ئاداشتىن سورا.

— مۇشۇك ئاداش، نېمه بولدۇڭ؟

— چاشقان ئاداشتىن سورا.
— چاشقان ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟
— يېغى كەلدى، يېغى كەلدى، تىرىك ئۆلەر چېغى كەلدى. ئاتقان ئوقى گۇمبىرەك، تەگكەن يېرى دۇپىدۇگەلەك، قېچىۋەرگىن، قېچىۋەرگىن! — دەپتۇ چاشقان. بۆرە چاشقان، مۇشۇك، ئىت، تۇلكىلەرگە قوشۇلۇپ قېچىپتۇ. ئۇلار ئالدى ـ كەينىگە قارىماي كېتىۋېتىپ، ئېيىق باتۇرغا يولۇقۇپ قاپتۇ. ئېيىق بىر ـ بىرىگە ئۆچ نېمىلەرنىڭ جەم بولۇپ قالغانلىقىغا ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:
— بۆرە ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟
— تۇلكە ئاداشتىن سورا.
— تۇلكە ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟
— ئىت ئاداشتىن سورا.
— ئىت ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟
— مۇشۇك ئاداشتىن سورا.
— مۇشۇك ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟
— چاشقان ئاداشتىن سورا.
— چاشقان ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟
— يېغى كەلدى، يېغى كەلدى، تىرىك ئۆلەر چېغى كەلدى. ئاتقان ئوقى گۇمبىرەك، تەگكەن يېرى دۇپىدۇگەلەك، قېچىۋەرگىن، قېچىۋەرگىن! — دەپتۇ چاشقان. ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان ئېيىق يېغىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، چاشقان، مۇشۇك، تۇلكە، بۆرىلەرگە قوشۇلۇپ

قېچىپتۇ. ئۇلار ئانچە ماڭمايلا يولۋاسقا يولۇقۇپ قاپتۇ. يولۋاس سوراپتۇ:

— ئېيىق ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟

— بۆرە ئاداشتىن سورا.

— بۆرە ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟

— تۈلكە ئاداشتىن سورا.

— تۈلكە ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟

— ئىت ئاداشتىن سورا.

— ئىت ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟

— مۈشۈك ئاداشتىن سورا.

— مۈشۈك ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟

— چاشقان ئاداشتىن سورا.

— چاشقان ئاداش، نېمە بولدۇڭ؟

— يېغى كەلدى، يېغى كەلدى، تىرىك ئۆلەر چېغى كەلدى. ئاتقان ئوقى گۈمبىرەك، تەگكەن يېرى دۈپدۈگىدەلەك، قېچىۋەرگىن، قېچىۋەرگىن ! — دەپتۇ چاشقان. ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان يولۋاسمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپ قېچىپتۇ. «بىر قېتىم يىلاندىن قورققان كۆلىدىنمۇ قورقىدۇ» دېگەندەك، كۈن ئېچىلىپ، مۆلدۈر توختاپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇلار ئارقىسىغا قارىماي قېچىپتۇ، دەريا كەلسە كېچىپتۇ، تاغ كەلسە ئېشىپتۇ، داۋان كەلسە ئاتلاپتۇ، ھېرىپ - ئېچىپ، ھەممىسىنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلاي دېگەندە بىر ئۆڭكۈر يولۇقۇپتۇ، ئۆڭكۈرنىڭ ئىچى قاراڭغۇ

بولسىمۇ، ئالتىسى بەخۇدۇك سىغقۇدەك كەڭ ئىكەن، ئۇلار مەسلىھەت بويىچە ئۆڭكۈرگە كىرىپ ئارام ئاپتۇ.

ئۇلارنىڭ ھاردۇقى بېسىلىپ، يۈرىكى ئورنىغا چۈشكەندىن كېيىن، قورسىقى ئېچىشقا باشلاپتۇ. ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدە چىشقا باسقۇدەك بىرنېمە يوق ئىكەن. تۈلكە قۇيرۇقىنى چۆرۈپ ئوتتۇرىغا سەكرەپ چۈشۈپ:

— يولۋاس بىزنىڭ ئاتىمىز، ئېيىق بىزنىڭ ئانىمىز،

بۆرە بىزنىڭ ئاكىمىز، ئىت بىزنىڭ ئىگىمىز، مۆشۈك بىزنىڭ ئىنىمىز، چاشقان بىزنىڭ نېمىمىز؟ ھازىر بېسىپ يەيلى بىز، — دەپلا، چاشقاننى كاپ قىلىپ چىشلەپ يۇ-تۇۋاپتۇ. ئاردىن تويتوغرا يېرىم كۈن ئۆتكەندە، تۈلكە يەنە كۆزلىرىنى ئۇيىنىتىپ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ:

— يولۋاس بىزنىڭ ئاتىمىز، ئېيىق بولسا ئانىمىز، بۆرە بىزنىڭ ئاكىمىز، ئىت بىزنىڭ ئىگىمىز، مۆشۈك بىزنىڭ نېمىمىز؟ ھازىر بېسىپ يەيلى بىز، — دەپ، مۆ-شۈكنىمۇ يەپ قويۇپتۇ، مۆشۈك ئاچ كۆز تۈلكىگە كۈنلۈك-مۇ بولماپتۇ. ئۇنىڭ قورسىقى يەنە ئېچىپتۇ. ئۇ تىلىنى چىقىرىپ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ:

— يولۋاس بىزنىڭ ئاتىمىز، ئېيىق بىزنىڭ ئانىمىز، بۆرە بىزنىڭ ئاكىمىز، ئىت بىزنىڭ نېمىمىز؟ ھازىر بې-سىپ يەيلى بىز، — دەپ، ئېچىرقاپ كەتكەن ئىتقا بىر ئېسىلىپ، بوغۇپ ئۇنىمۇ يەپ قويۇپتۇ. يولۋاس، ئېيىق، بۆرىلەرگە بىر چىشلەممۇ بېرىپ قويماپتۇ. ئاردىن بىر ئاخشام ئۆتكەندىن كېيىن تۈلكىنىڭ قورسىقى يەنە ئېچىپ-تۇ، ئۇ بىر سەكرەپ ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزى تەرەپكە ئۆتۈپ:

— يولۋاس بىزنىڭ ئاتىمىز، ئېيىق بىزنىڭ ئانىمىز، بۆرە بىزنىڭ نېمىمىز؟ ھازىر بېسىپ يەيلى بىز، — دەپ بىر سەكرەپ بېرىپ، بۆرىنىڭ كانىيىدىن ئېلىپ بوغۇپتۇ. تۈلكە ئېچىرقاپ كەتكەن ئېيىققا بىر قاراپ قويۇپ، ئۆزد-نىڭ قورسىقىنى بۆرىنىڭ گۆشى بىلەن يېرىلغۇچە تويغۇ-

زوۋاپتۇ. يولۋاس بىلەن ئېيىقنىڭ قورسىقى ئېچىپ تار-تىشىپ كېتىپتۇ. تۈلكە:

— يولۋاس بىزنىڭ ئاتىمىز، ئېيىق بىزنىڭ ئانىمىز، ئۆڭكۈر بىزنىڭ ئۆيىمىز، يىغى ئۆتۈپ كەتكۈچە، مىدىرلىماي ياتىمىز، — دەپ، ئۆڭكۈرنىڭ ئېغىزىنى توراپ يېتىپتۇ. يىغىمۇ كەلمەپتۇ. يولۋاس بىلەن ئېيىق: «تۈلكە راست ئېيتىدۇ» دەپ ئىشىنىپ مىدىرلىماپتۇ. بىر چاغدا تۈلكىنىڭ قورسىقى يەنە ئېچىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن قوپۇپ، مۇغەمبەرلىك بىلەن بىر كېرىلىپ قويۇپ:

— يولۋاس بىزنىڭ ئاتىمىز، ئېيىق بىزنىڭ نېمىمىز؟ مىدىر قىلماي تۇرسۇن ئۇ، هازىر بېسىپ يەيلى بىز، — دەپ، ئېيىقنى بېسىۋاپتۇ. ئاچ قورساق ئېيىق مىدىر قىلالماپتۇ. تۈلكە ئۆزىنىڭ هۈنىرىنى ئىشلىتىپ يۈرۈپ، ئېيىقنىمۇ ئۆلتۈرۈپ يەپ تۈگىتىپتۇ. ئۆڭكۈردە يولۋاس بىلەن تۈلكىلا قاپتۇ. نۆۋەتنىڭ ئۆزىگە كېلىپ قالغانلىقىنى بىلىپ قالغان يولۋاس تۈلكىنى گەۋدىسى بىلەن بىر ئۇرۇپ يىقىتىپلا، ئۆڭكۈردىن چىقىپ قېچىپتۇ. تۈلكە ئورنىدىن دەس تۇرۇپ يولۋاسنى قوغلاپتۇ. تۈلكە يولۋاسنى قوغلاپ كۆپ ئۆتمەيلا، يول بويىغا قويۇپ قويۇلغان قاپقانغا چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ. يولۋاس شۇ قاچقىنىچە بىر قېلىن جاڭگاللىق ئىچىگە كىرىپ، خۇداغا شۈكۈر قىپتۇ.

بۇ ۋەقەنى ئاڭلىغانلار: «كىشىگە قىلغان كىشىدە قالماپتۇ، دېگەن راست ئىكەن» دېيىشىپتۇ.

بيلققا ئالغوچ

ئاۋۋىلىسىنىڭ ئاۋۋىلىسىدا، زامانلارنىڭ زامانىسىدا، يەر ـ زېمىن تېخى پەيدا بولمىغان چاغدا، پەقەت دېڭىزلا بولغانىكەن، هايۋانلار ۋە قۇشلار سۇدا ياشاپ، سۇدا كۆپىيىدىكەن. بۇ شارائىتتىن ئۇلار بەكمۇ بىزار بوپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پۈتۈن هايۋان، قۇشلار يىغىلىشىپ مەجلىس ئۆتكۈزۈپتۇ ۋە ئۆزلىرى ياشاۋاتقان بۇ قولايسىز شارائىتنى ئۆزگەرتىپ، قۇرۇقلۇق بەرپا قىلىشقا بەل باغلاپتۇ، لېكىن هېچقايسىسى قانداق قىلىپ قۇرۇقلۇق بەرپا قىلىشنىڭ يوللىرىنى بىلمەي باشلىرى قېتىپتۇ. ئاخىر هايۋانلار ۋە قۇشلار دېڭىزدا ئۈزۈپ يۈرگەن بېلىقلارغا يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ:

ــ هەي بېلىقلار، بىزگە دېڭىزنىڭ ئاستىدىن لاي ئېلىپ چىقىشقا ياردەملەشسەڭلارچۇ؟

ــ لاينى نىمە قىلماقچىسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ بېلىقلار.

ــ قۇرۇقلۇق ياسايمىز، ــ دەپ جاۋاب بېرىشىپتۇ

قۇشلار ۋە ھايۋانلار.

— ياق، — دەپتۇ بېلىقلار، — قۇرۇقلۇق ياسىشقىلار ئۇچۇن توپا بەرمەيمىز، بىزگە قۇرۇقلۇقتىن سۇ ياخشى، خالىغان يېرىمىزدە ئۈزۈپ سەيلە - تاماشا قىلالايمىز.

قۇشلار ۋە ھايۋانلار كىتقا:

— سەن بېلىقلارنىڭ پادىشاھىسەن، بىزگە رەھىم - شەپقەت قىلغىن !

— ياق، سىلەرگە قۇرۇقلۇق ياساپ بېرىشكە بولمايدۇ، — دەپتۇ كىت ۋە قۇيرۇقى بىلەن سۇنى بىر ئۇرۇپتۇ - دە، دېڭىزغا شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىپتۇ.

قۇشلار ۋە ھايۋانلار قايغۇرۇشۇپتۇ. بىردىنلا توپ ئارىسىدىن ئۈتكۈر تۇمشۇقلۇق بىر قۇش — بېلىقئالغۇچ چىقىپتۇ ۋە:

— قېنى، مەن بىر ئۇرۇنۇپ كۆرەي، بەلكى دېڭىزنىڭ تېگىگىمۇ يېتىپ قالارمەن، — دەپتۇ. قۇشلار ۋە ھايۋانلار لاپپىدە بېلىقئالغۇچقا قارىشىپتۇ، ئۇنىڭغا تەھسىن - ئاپىرىنلار ئېيتىشىپتۇ.

بېلىقئالغۇچ سۇنىڭ تېگىگە شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىپتۇ. بېلىقئالغۇچنى ساقلاپ، قۇشلار ۋە ھايۋانلارنىڭ كۆزلىرى تۆت بوپتۇ. بىراق، بېلىقئالغۇچتىن دېرەك بولماپتۇ، دېڭىزمۇ جىمجىت، پەقەت سۇنىڭ ئىچىدىن ئاپئاق كۆپۈكلەرلا ئېتىلىپ چىقىپ تۇرۇپتۇ. قۇشلار ۋە ھايۋانلارنىڭ بۇ كىچىككىنە ۋىجىك قۇشقا ئىچى ئاغرىپتۇ. ئۇلار

خىيالغا پېتىپ ئولتۇرۇشقاندا، بىلىقئالغۇچ سۇ ئۇستىدە پەيدا بوپتۇ ۋە سۇ يۈزىدە ئولتۇرغان پېتى ئىغىر نەپەس ئاپتۇ. بۇنى كۆرۈپ قۇشلار ۋە ھايۋانلارنىڭ بەكمۇ ئىچى ئاغرىپتۇ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى، تۇمشۇقىدا قان يۇقى تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىسىل تائاملار كەلتۇرۇپ، راسا مېھمان قىلىپ كۈتۈپتۇ.

— قوي ئەمدى، — دەپتۇ ئۇلار ئىچ ئاغرىتىپ، — سەن بىز ئۈچۈن كۆپ جاپا چەكتىڭ، دەم ئال. بەرىبىر بىز مۇراد - مەقسىتىمىزگە يېتەلمەيدىغان ئوخشايمىز.

بىلىقئالغۇچ زادىلا ئۇنچىقارماپتۇ، نەپىسىنى رۇسلىۋېلىپ يەنە سۇنىڭ تېگىگە شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىپتۇ. قۇشلار ۋە ھايۋانلار بۇ باتۇر قۇشنىڭ غەيرىتىگە بارىكاللا ئوقۇپ، ئۇ شۇڭغۇغان سۇغا قاراپ تۇرغىنىدا، سۇدىن قىپ-قىزىل كۆپۈكلەر ئېتىلىپ چىقىپتۇ. قۇشلار ۋە ھايۋانلار يىغا - زار قىلىشىپ غۇلغۇلا باشلاپتۇ:

— ئەنە، قىزىل كۆپۈكلەر چىقىشقا باشلىدى.

— بۇ بىلىقئالغۇچنىڭ قېنى.

— دېڭىز بىلىقئالغۇچنى يەپ كەتكەن ئوخشايدۇ.

— ۋاي ئىست ! ئەمدى باتۇر بىلىقئالغۇچنى كۆرەلمەيدىغان بولدۇق.

قۇشلار ۋە ھايۋانلار ھەسرەت - نادامەت بىلەن دېڭىز ئۇستىدە يەنىمۇ قاتتىق يىغا - زار قىلىشقا باشلاپتۇ. ئارىدىن خېلى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندە ئۇلار قارىغۇدەك بول-

سا، باتۇر بېلىقئالغۇچ سۇغا كىرىپ كەتكەن جايدا قانداق-
تۇر قارا بىر نەرسە غىل - پال كۆرۈنۈپ، ئاستا سۇنىڭ
ئۈستىگە چىقىۋاتقۇدەك. ئاخىر پۇتلىرى يۇقىرىغا كۆتۈرۈل-
گەن پېتى بېلىقئالغۇچ سۇ ئۈستىگە چىقىپتۇ، قۇشلار ۋە
ھايۋانلار ئۇنىڭ پۇتلىرىنى تۆۋەن قىلىپ تۇرغۇزۇپتۇ. قا-
رىغۇدەك بولسا، بېلىقئالغۇچ ئاران نەپەس ئېلىۋاتقان،
كۆزلىرى قانغا تولغان، تۇمشۇقىنىڭ ئۇچىدا دېڭىز تېگى-
دىن ئېلىنغان بىر چىمدىم لاي تۇرغۇدەك. قۇشلار ۋە
ھايۋانلار خۇشال بولۇشۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار بېلىقئالغۇچنىڭ
تۇمشۇقىدىكى تۇپىنى ئاپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن يوغان - يوغان
ئاراللارنى ياسىشىپتۇ.

كۆرسەتكەن خىزمىتى ئۈچۈن، قۇشلار باتۇر بېلىقئال-
غۇچنى پادىشاھ قىپتۇ. قۇشلار ۋە ھايۋانلارنىڭ ياشاش
شارائىتى ياخشىلىنىپ، ئۇلار ئۈچۈن نېمىتلەر كەڭتاشا
بوپتۇ.

كىرپە بىلەن توشقان

ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە بىر كىرپە ئەتىگەنلىكى دالىدا ئايلىنىپ يۈرسە، يىراقتىن بىر توشقان كېلىپ قاپتۇ. كىرپە توشقانغا قاراپ سالام بېرىپتۇ. توشقان كىرپىنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالماقتا يوق، مەسخىرە قىلىپ:

— ھە، كىرپە، نەگە بارىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— توشقان تەقسىر، بۈگۈن ھاۋا ئىنتايىن ياخشى ئىكەن، ساياھەتكە ماڭدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ كىرپە. توشقان ئۇنى مەنسىتمىگەن ھالدا:

— سېنىڭ پۇتلىرىڭ مايماق، بەللىرىڭ دوڭغاق تۇرۇپ، قانداق ساياھەت قىلالايسەن؟ — دەپتۇ. كىرپىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ تۇرسىمۇ، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— تەقسىر، مېنىڭ پۇتۇم مايماق بولسىمۇ، يۈگۈرىدىغان بولسام، سىزدىن ئۆتۈپ كېتىمەن، — دەپتۇ. توشقاننىڭ غەزىپى ئۆرلەپ:

— كېلە ئەمىسە، چېپىشىپ باقايلى، — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— بولىدۇ، مەن ئەتىگەنلىك چېيىمنى تېخى ئىچ-
مىدىم، ئىچىپ چىققۇچە سىز كۈتۈپ تۇرۇڭ، — دەپتۇ
كىرپە.

شۇنداق قىلىپ، توشقان بىلەن كىرپە ئىككىسى يۇ-
گۈرۈشىدىغانغا كېلىشىپتۇ. كىرپە ئۆۋىسىغا كىرىپ، يەنە
بىر سەپدىشىنى چاقىرىپ:

— بول، چاققان تەييارلان، بىز توشقان بىلەن مۇسا-
بىقىگە چۈشىدىغان بولدۇق، — دەپتۇ. سەپدىشى چۆچۈگەن
هالدا:

— بىز توشقان بىلەن يۈگۈرۈشتە قانداق تەڭ كېلە-

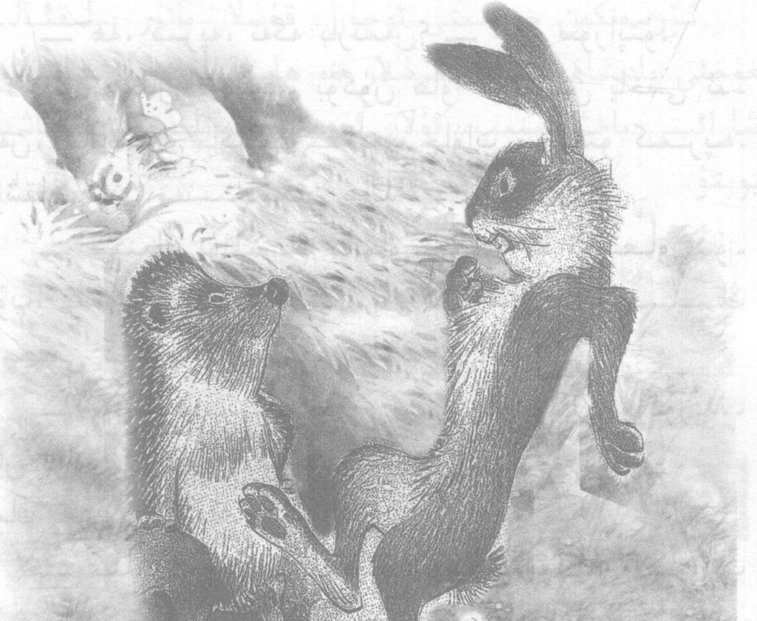

لەيمىز؟ — دەپتۇ.

— ھەي، ئەخمەق ئىكەنسەن، مەن توشقان بىلەن ئۇ باشقا بارىمەن، سەن بۇ يەردە تۇرىسەن. توشقان يېنىڭغا يېتىپ كەلگەندە: «مەن ئاللىقاچان كېلىپ بولغان» دەيسەن.

شۇنداق قىلىپ، توشقان بىلەن كىرپە ئېتىزنىڭ بېشىغا بېرىپ كەينىگە بۇرۇلۇپ يۈگۈرۈشنى باشلاپتۇ. شۇ ۋاقىتتا توشقان بار كۈچى بىلەن يۈگۈرۈپ پەللىگە يېتىپ كېلىپ، يەنە بىر كىرپىنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە:

— سەن قاچان كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. كىرپە:

— مەن ئاللىقاچان كېلىپ بولغان، — دەپتۇ. توشقاننىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

— كېلە، يەنە بىر قېتىم چېپىشىپ كۆرەيلى، — دەپتۇ. كىرپە:

— بولىدۇ، — دەپ يۈگۈرۈشكە تەمشىلىپتۇ.

بۇ قېتىم توشقان بار كۈچى بىلەن قۇيۇندەك چېپىپتۇ. ئۇ پەللىگە يېتىپ كېلىپ قارىسا، ھېلىقى كىرپە ئۆز جايىدا تۇرغۇدەك. شۇنداق قىلىپ، توشقان بىرقانچە قېتىم يۈگۈرگەندىن كېيىن ماغدۇرسىزلىنىپ، يولدا يىقىلىپ ئۆلۈپتۇ. ئىككى كىرپە توشقاننىڭ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ، ئۆز بېشىغا چىققانلىقىنى مەسخىرە قىلىپ ئۆز ئۆۋىسىغا قايتىشىپتۇ.

تۈلكە بىلەن توشقان

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىر تۈلكە بىلەن بىر توشقان ئۆتكەنىكەن. تۈلكىنىڭ مۇزدىن ياسالغان كىچىك بىر ئۆيى بار ئىكەن، توشقانىنىڭمۇ قوۋزاقتىن ياسالغان كىچىك بىر ئۆيى بار ئىكەن.

گۈزەل نەۋباھار كېلىشى بىلەن تۈلكىنىڭ ئۆيى ئېرىپ كېتىپتۇ، توشقانىنىڭ بولسا ساپساق تۇرۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تۈلكە توشقانىنىڭ ئۆيىنى بىر كېچە قونۇۋالاي دەپ ئارىيەت ئاپتۇيۇ، توشقانىنى ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. توشقانچاق يول بويى يىغلاپ مېڭىپتۇ. بىر ئىت ئۇنى كۆرۈپ:

— ھاۋ - ھاۋ، توشقانچاق، نېمىگە يىغلايسەن؟ — دەپتۇ.

— مەن نېمىشقا يىغلىماي! ئەسلىدە مېنىڭ دەرەخ قوۋزىقىدىن ياسالغان بىر ئۆيۈم بار ئىدى، تۈلكىنىڭ مۇز - دىن ياسالغان ئۆيى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۆيى ئېرىپ كەتكەن - دىن كېيىن، مېنىڭ ئۆيۈمدە بىر كېچە قونۇۋالاي، دەپ، مېنى ھەيدەپ چىقاردى.

— يىغلىما، توشقانچاق، مەن ساڭا ياردەم قىلاي، — دەپتۇ ئىت. ئۇلار ئىككىسى ئىشىك ئالدىغا كەپتۇ. ئىت هاۋشىغلى تۇرۇپتۇ:

— هاۋ - هاۋ - هاۋ! هەي تۈلكىۋاي، يوقال بۇ يەر-دىن !

تۈلكە كاڭ ئۈستىدە تۇرۇپ، ئۇلارغا:

— مەن بىرلا سەكرەپ ئېتىلىپ چىقىدىغان بولسام، هەممىلا يەرنى قۇم - شېغىل، تاشلار قاپلاپ كېتىدۇ، — دەپتۇ. ئىت قورقۇپ كېتىپ بەدەر تىكىۋېتىپتۇ.

توشقانچاق يەنە يىغلىغان پېتى يولغا راۋان بوپتۇ. بىر ئېيىق ئۇنىڭغا ئۇچراپ:

— توشقانچاق، نېمىگە يىغلايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— نېمىشقا يىغلمايتتىم ! مېنىڭ دەرەخ قوۋزىقىدىن سېلىنغان بىر ئۆيۈم بار ئىدى، تۈلكە بىر ئاخشام قونۇۋالاي، دەپ، ئۆيۈمنى ئارىيەت ئېلىپ مېنى هەيدەپ چىقاردى.

— يىغلىما، مەن ساڭا ياردەم قىلاي.

— ياق، سەن ماڭا ياردەم بېرەلمەيسەن. ئىت تۈلكىنى قوغلىۋېتىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتەلمىدى، سەنمۇ قوغ-لىۋېتەلمەيسەن.

— ياق، قوغلىۋېتەلەيمەن.

ئۇلار ئىككىسى ئۆينىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئېيىق دەرهال هۆركىرەپ:

— ھەي تۇلكە، يوقال بۇ يەردىن، — دەپتۇ. بىراق، تۇلكە كالڭ ئۈستىدە تۇرۇپ:

— مەن بىرلا سەكرەپ ئېتىلىپ چىقىدىغان بولسام، ھەممىلا يەرنى قۇم ـ شېغىل، تاشلار قاپلاپ كېتىدۇ، — دەپتۇ. ئېيىقمۇ قورقۇپ تىكىۋېتىپتۇ.

توشقانچاق يەنە يولغا راۋان بوپتۇ، ئۇنىڭغا بىر بۇقا ئۇچراپ:

— توشقانچاق، نېمىگە يىغلايسەن؟ — دەپتۇ.

— نېمىشقا يىغلىمايتتىم ! مېنىڭ دەرەخ قوۋزىقىدىن سېلىنغان بىر ئۆيۈم بار ئىدى، تۇلكىنىڭ مۇزدىن ياسالغان بىر ئۆيى بار ئىدى. ئۇ بىر ئاخشام قونۇۋالاي، دەپ، مېنى قوغلاپ چىقاردى.

— يۈر، بىللە بارايلى، مەن ساڭا ياردەم قىلاي.

— ياق، بۇقا، سەن ماڭا ياردەم بېرەلمەيسەن. ئىت قوغلىۋېتىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتەلمىدى، ئېيىقمۇ قوغ-لىۋېتىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتەلمىدى. سەنمۇ ئۇنى قوغ-لىۋېتەلمەيسەن.

— ياق، مەن قوغلىۋېتەلەيمەن !

ئۇلار ئىككىسى ئۆينىڭ ئالدىغا كەپتۇ. بۇقا دەرھال ھۆركىرەپتۇ:

— ھەي تۇلكە، يوقال بۇ يەردىن ! — دەپتۇ. بىراق، تۇلكە كالڭ ئۈستىدە تۇرۇپ:

— مەن بىرلا سەكرەپ ئېتىلىپ چىقىدىغان بولسام،

ئالەمنى قوم ـ شېغىل،
تاشلار قاپلاپ كېتىدۇ، ــ
دەپتۇ. بوقا قورقۇپ كې-
تىپ بەدەر قېچىپتۇ.

توشقانچاق يەنىلا يىغ-
لىغان پېتى ئۆز يولىغا
راۋان بوپتۇ، بەلكى ئىل-
گىرىكىدىنمۇ بەكرەك يىغلاپتۇ.

ئورغاق تۇتقان بىر خوراز ئۇنىڭغا ئۇچراپتۇ:

— قۇ ـ قۇ ـ قۇ! توشقانچاق، نېمىشقا يىغلايسەن؟ — دەپتۇ.

— نېمىشقا يىغلىماي! مېنىڭ ئەسلىدە دەرەخ قوۋزىقىدا سېلىنغان بىر ئۆيۈم بار ئىدى، تۈلكىنىڭ مۇزدىن ياسالغان ئۆيى بار ئىدى. ئۇ بىر ئاخشام قونۇۋالاي، دەپ، ئۆيۈمدىن مېنى ھەيدەپ چىقاردى.

— يۈر، ئىككىمىز بارايلى، مەن ساڭا ياردەم بېرىمەن.

— ياق، خوراز، سەن ماڭا ياردەم بېرەلمەيسەن. ئىت قوغلىۋېتىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتەلمىدى. ئېيىق قوغلىۋېتىمەن دەپ بېرىپ قوغلىۋېتەلمىدى. بوقىمۇ قوغلىۋېتەلمىدى. سەن قوغلىۋېتەلمەيسەن.

— ياق، مەن قوغلىۋېتىمەن!

ئۇلار ئۆينىڭ ئالدىغا كەپتۇ، خوراز راسا بىر سەك-

رەپ، قانىتىنى قېقىپ تۇرۇپ قىچقىرىپتۇ:
— قۇ - قۇ - قۇ! مەن ئۆتكۈر تىرناقلىرىم بىلەن ماڭىمەن، مۈرەمدە بىر ئورغىقىم بار، تۈلكىنىڭ كاللىسىنى چېپىپ تاشلىماقچىمەن. ھەي تۈلكىۋاي، كاڭنىڭ ئۈستىدىن ئىلدام چۈشۈپ چىق بۇ يەرگە !
بۇنى ئاڭلاپ قورقۇپ كەتكەن تۈلكە:
— ئايىغىمنى كىيىۋاتىمەن ! — دەپتۇ. خوراز يەنە قىچقىرىپتۇ:
— قۇ - قۇ - قۇ! مەن ئۆتكۈر تىرناقلىرىم بىلەن ماڭىمەن، مۈرەمدە بىر ئورغىقىم بار، تۈلكىنىڭ كاللىسىنى چېپىپ تاشلىماقچىمەن. ھەي تۈلكىۋاي، كاڭدىن چاپسان چۈشۈپ چىق بۇ يەرگە !
— چاپىنىمنى كىيىۋاتىمەن... — دەپتۇ يەنە تۈلكە.
خوراز ئۈچىنچى قېتىم يەنە چىللاپتۇ:
— قۇ - قۇ - قۇ! مەن ئۆتكۈر تىرناقلىرىم بىلەن ماڭىمەن، مۈرەمدە بىر ئورغىقىم بار، تۈلكىنىڭ كاللىسىنى چېپىپ تاشلىماقچىمەن. ھەي تۈلكىۋاي، كاڭدىن ئىلدام چۈشۈپ چىق بۇ يەرگە !
تۈلكە خۇدىنى يوقاتقان ھالدا يۈگۈرۈپ چىققانىكەن، خوراز ئورغاق بىلەن بىرلا چېپىپ جېنىنى ئاپتۇ.
شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ دەرەخ قوۋزىقىدا سېلىنغان ئۆيدە توشقان بىلەن ھايات كەچۈرۈپتۇ.

بۆرە، تۈلكە ۋە ئېشەك

بىر كۈنى جاھىل بۆرە، قۇۋ تۈلكە ۋە ئەخمەق ئېشەك ئۆزلىرىنىڭ جىنايەتلىرى ھەققىدە پاراڭلىشىپتۇ. دەسلەپتە سۆزنى بۆرە ئاپتۇ. ئۇ سۆھبەتداشلىرىدىن ئۆز جىنايىتى ئۈچۈن كەچۈرۈم سورىغان ھالدا مۇنداق دەپتۇ:

— مەن بىر كۈنى ناھايىتى غەزەپلىنىپ يوغان ھەم سېمىز بىر چوشقىنى يەۋەتتىم، لېكىن مەن كېيىنرەك توغرا ئىش قىلمىغانلىقىمنى بىلدىم، چۈنكى ئۇ ئۇن ئىككى بالىسىنى يالغۇز قالدۇرۇپ، ئۆزى جاڭگالغا ئوزۇق ئىزدەپ چىققانىكەن. ئانىسىنى يەۋېتىپ بولۇپ قايتىشىمغا، بالىلىرى چىرقىرىشىپ ئالدىمغا چىقتى. مەن ئۇلارنىڭ ئانىسىغا بالىلىرىنى يالغۇز قالدۇرۇپ جاڭگالغا كەتكىنى ئۈچۈن ناھايىتى نەپرەتلەندىم، بالىلىرىغا ئىچىم ئاغرىپ كەتتى. شۇڭلاشقا، ئانىسى قىلغان پەسلىكنى مەن قىلمىدىم، ئۇلارنىڭ بىرىنىمۇ يالغۇز قالدۇرماي بىر - بىرلەپ يەۋەتتىم.

— ۋاي، سىز ناھايىتى توغرا ئىش قىپسىز، — دەپ

ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپتۇ قۇۋ تۈلكە، ــ بالىلىرىنى يالغۇز قالدۇرۇپ جاڭگالغا كىرگەن چوشقىنىڭ جازاسىنى تازىمۇ بېرىپسىز. ئەگەر سىز ياخشىلىق قىلىپ چوشقىنىڭ بالىلىرىنى يەۋەتمىگەن بولسىڭىز، بىچارە نارەسىدىلەر ئانىسىز قانداقمۇ ياشار ئىدى؟ بۇ ئىشىڭىز ھېچقانداق جىنايەتكە ياتمايدۇ.

ئەمدى تۈلكە سۆز باشلاپتۇ:

ــ مەنمۇ ئۆز ئەيىبىمنى ئېيتاي، دوستلار، لېكىن ئۇ جىنايەتكە ياتامدۇ، ياتمامدۇ، ئۆزۈڭلار باھا بېرەرسىلەر. مەن بىر كۈنى بىر خورازنىڭ بېشىنى يۇلۇپ تاشلىدىم، لېكىن ئۇنىڭغا خورازنىڭ ئۆزى سەۋەبچى. تاڭ سەھەردە قاتتىق قىچقىرىپ ھەممىمىزنى ئويغىتىۋەتتى. مەن سىزگە ئوخشاش جاڭگالنىڭ ھۆرمەتلىك ھايۋانلىرىنىڭ ئۇيقۇسى بۇزۇلمىسۇن دەپ، ئىشنىڭ ئالدىنى ئالدىم. يەرگە يورۇق چۈشكەندە بېشى كېسىلگەن خورازنى كۆرگەن مېكىيانلار قاقاقلاپ قۇلاق - مېڭەمنى يەۋەتتى. ئۇلارنىڭ ئۇنىنى ئۆچۈردۈم. ئۇلارمۇ ئەلۋەتتە ئۆزلىرى ئەيىبلىك.

ــ سەن توغرا ئىش قىلىپ ئۆگەنگەنكەنسەن، سېنىڭ ھەممىمىزنىڭ غېمىنى يېگىنىڭنىڭ ئۆزى بىر ياخشى ئىش. ئۆزلىرىنىڭ ئەيىبى ئۈچۈن ئۆلتۈرۈلگەن خوراز - مېكىيانلار ئۈچۈن ھېچكىم سېنى جىنايەت سادىر قىلدى، دەپ ئېيتالمايدۇ، ــ دەپتۇ بۆرە تۈلكىنىڭ دۈمبىسىنى قېقىپ.

ئەمدى نۆۋەت ئىشەككە كەپتۇ:
ــ مەن بىر جىنايىتىم ئۇچۇن تا بۇگۇنگچە ئۆزۇمنى
كەچۇرەلمەي يۇرىمەن. قورسقىم ناھايىتى ئاچ بىر كۇنى
خوجايىنىمنىڭ رۇخسىتىسىز باغلاقلىق تۇرغان چۆپتىن
بىر تۇتام يەۋەتكەنىدىم، ــ دەپتۇ مۇڭلانغان ئىشەك بىشد-
نى تۆۋەن ساڭگىلىتىپ.
ــ ئاھ ! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ بۆرە، ــ سەن ناھايىتى
ئىنساپسىز ئىكەنسەن، ئۆزۇڭنىڭ خوجايىنىڭغا خىيانەت
قىلىشقا قانداقمۇ پېتىندىڭ؟!
ــ ناھايىتى توغرا ئېيتتىڭىز، ــ بۆرىگە قوشۇلۇپتۇ
تۇلكە، ــ مەن
بۇنىڭغا ئوخشاش
خىيانەتچىنى
ھېچقاچان كۆر-
مىگەن. بۇ جىنا-
يىتىڭنى بىز
كەچۇرەلمەيمىز.
بۆرە بىلەن
تۇلكە بىچارە
ئىشەكنى پارچە-
پارچە قىلىپ
راھەتلىنىپ يە-
ۋېتىپتۇ.

ئېشەك، قوچقار ۋە خوراز

ئۇزۇن زامانلار ئىلگىرى ئۇچار قۇشلار، هايۋانلار بىر ـ بىرىنىڭ تىلىنى چۈشىنىدىكەن. لېكىن، ھەممىسىنىڭ ياشاش دائىرىسى بولغاچقا، بىر ـ بىرى بىلەن كەمدىن ـ كەم ئۇچرىشىدىكەن. شۇ زامانلاردا يۇرتتىن يىراق بولغان بىر جاڭگالغا يېقىن يەردە خوراز، قوچقار، ئېشەك ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئۇلار ئىلگىرى بىر ـ بىرىنى كۆرمىگەچكە، دەسلەپتە يىراقتىن خىرىس قىلىشىپ، يېقىن كېلىشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ. خوراز بىچارە قېرىپ بويىنىنى تىك تۇتالمايدىغان ھالەتكە يېتىپ قالغان بولسىمۇ، باشقىلارنىڭ ئالدىدا چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن گىدىيىپ كۆكرىكىنى كېرىپ، ئىرغاڭلاپ، بىردە يەرنى چوقۇپ، بىردە بويىنىنى ئاسمانغا سوزۇپ مېڭىپتۇ. قوچقار بىچارە ئېشەكنى كۆرۈپ، ئۆزىنى تەسلىكتە كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، قوچقار سوقۇشتۇرۇش مەيدانىدا رەقىبىگە دۈچ كەلگەندەك، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، دەرھال ھۇجۇمغا ئۆتىدىغاندەك قەدىمىنى بىر ـ بىر ئېلىپ، يەرگە پاق ـ پاق ئۇرۇپ

تۇرۇپتۇ. ئەخمەق ئېشەك بۇ ئىككى جانىۋارنىڭ نېمە قىد-
لىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەي، سەت ھاڭراپ، تۇرغان ئورنىد-
دىن تەۋرىمەي تېزەكلەپ ساپتۇ. تېزەكنى كۆرگەن خوراز:
«كوك - كوك» قىلىپ ئېشەكنى ئايلىنىپ يېقىن كەپتۇ.
ئېشەك خورازنىڭ نېمە قىلىۋاتقىنىنى چۈشەنمىگەچكە،
قۇيرۇقىنى پۇلاڭلاتقانىكەن، خوراز قورققىنىدىن ئۆزىنى
چەتكە ئالىمەن دەپ، ئۇچۇپ بارغانچە قوچقارنىڭ بېشىغا
قونۇپتۇ. قوچقار: «ئۇلار تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى» دەپ
قورقۇپ كېتىپ، كەينىگە داجىپ يۈگۈرۈپ بېرىپ ئېشەك-
نى بىرنى ئۈسۈپتۇ. تۇيۇقسىز بولغان بۇ زەربىدىن ئۈركۈپ
كەتكەن ئېشەك سول پۇتى بىلەن بىر تەپكەنىكەن، قوچقار-
نىڭ بېشىغا تېگىپ كەينىگە ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇقۇشماسلىق
بىلەن بىر - بىد-
رىگە قىلىشقان
ھۇجۇم ئاخىرلىد-
شىپ قاپتۇ. شۇ-
نىڭ بىلەن ئۇلار
ئاستا - ئاستا يىد-
قىنلىشىپ كەپتۇ.
بۇ چاغدا تەكەببۇر
قىرى خوراز:
— ھەي سال-
پاڭ قولاق، سەن

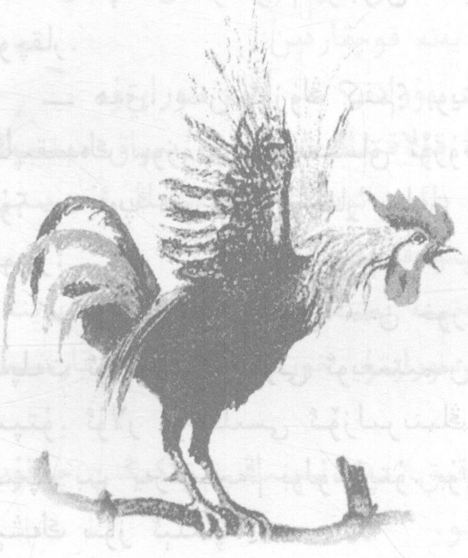

نېمە مەخلۇق؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن ئېشەك، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئەخمەق ئې-شەك ئۆزىنى ھاقارەتلەۋاتقانلىقىغا پەرۋا قىلماي. ئېشەكنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان خوراز يەنە ھالىتىنى ئۆزگەرتمەي:

— ھەي، سەنچۇ، بېشىڭغا كۆتەك ئارتىۋالغان كىم-سەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بېشىمدىكى كۆتەك ئەمەس، مۈڭگۈز. مەن قوچقار، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قوچقار.

— ھە، مۇنداق دەڭلار، بىرىڭلار سالپاڭ قۇلاق ئې-شەك، بىرىڭلار قوچقار ئىكەنسىلەر، ھۈنىرىڭلار نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ خوراز.

— مېنىڭ ھۈنىرىم تېپىش، — دەپتۇ ئېشەك.

— مېنىڭ ھۈنىرىم ئۈسۈش، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قوچقار.

— ھەي، سەن ئۆزۈڭ كىم؟ بويىنۇڭنى چومۇچنىڭ ساپىقىدەك سوزۇپ، سورىماساق ئۆزۈڭنى تونۇشتۇرمايسەن-غۇ؟ — دەپ سوراپتۇ قوچقار بىلەن ئېشەك. بۇ چاغدا خوراز:

— قى - قى - قىق، مەن خورازباي، تاڭ ئەلچىسى، غەپلەت ئۇيقۇدا ياتقانلارنى ئويغىتىمەن، — دەپ قانات قې-قىپتۇ. ئۇلار ئۇچىلىسى ئۆزلىرىنىڭ نامشەرىپىنى بىلد-شىپ، بىر يەرگە جەم بولۇشۇپتۇ. بۇ چاغدا سالپاڭ قۇلاق ئېشەك سۆز ئېلىپ:

ــ نامىشەرىپىمىزگە، ھۈنىرىمىزگە قارىغاندا، بىر ـ
بىرىمىزگە زىيان يەتكۈزمەيدىغان ئوخشايمىز. ھەممىمىز
بىرلىكتە ياشىساق قانداق؟ ــ دەپ سوراپتۇ. بۇ سوئالغا
خوراز بىلەن قوچقار تەڭلا:

ــ بولىدۇ، بىرلىكتە ياشايلى، ــ دەپ ئىپادە بىلدۈ ـ
رۈپتۇ. لېكىن، خوراز ئۆز بۇرادەرلىرىنىڭ تەقى ـ تۇرقىغا
قاراپ، ئۆزىنىڭ جۇغىنىڭ كىچىكلىكىدىن ئەنسىرەپ،
ئۇلار مېنى ئالداپ يەپ سالمىسۇن، دەپ، خاتىرجەم
بولالماي:

ــ ئېشەك بۇرادەر، شۇنچە زور قورسىقىڭنى نېمە يەپ
تويغۇزىسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئوت ـ چۆپ يەيمەن، تېپىلسا قوناق، ــ دەپ
ئېشەك پەرۋاسىزلا جاۋاب بېرىپتۇ. ئېشەكتىن كۆڭلى خا ـ
تىرجەم بولغان خوراز يەنە قوچقاردىن:

ــ سەنچۇ، قوچقار بۇرادەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مەنمۇ سالپاڭ قۇلاقنىڭ ئۇلپىتى، بىراق مېنىڭ
كانىيىم سەل زىلراق، دائىم ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئۇچىنى
يېگۈم كېلىدۇ، ــ دەپتۇ قوچقار.

ــ سەنچۇ، سەن نېمە يەيسەن؟ ــ دەپ ئېشەك بويند ـ
نى تولغاپ خورازدىن سوراپتۇ. خوراز ئېشەكنىڭ قارىشى ـ
دىن قورقۇپ كېتىپ:

ــ قى ـ قى ـ قىق، مەن سېنىڭ تېزىكىڭنى چوقۇپ
جان باقىمەن، ــ دەپتۇ.

خورازنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ قوچقار بىلەن ئېشەك كۆلۈشۈپتۇ. ئۇلارنىڭ كۆلكىسىدىن خىجىل بولغان خوراز:

— قى - قى - قىق، يەنە قۇرت - قوڭغۇز، ئوت - چۆپلەرنىڭ ئۇرۇقىنى تېرىپ يەيمەن، — دەپ سۆزىگە تۈزىتىش بېرىپتۇ.

ئۇلار بىر - بىرىنىڭ مىجەز - خاراكتېرىنى چۈشەنىپ يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. بىرھازا جىم يول ماڭغاچقا، ئىچى پۇشۇپ كەتكەن خوراز:

— بۇرادەرلەر، ھەرقايسىڭلارنىڭ بۇ جاڭگالغا كېلىپ قېلىشىدا بىرەر سەۋەب باردۇ؟ كەچۈرمىشلىرىمىزنى سۆزلىگەچ ماڭساق، قانداق دەيسىلەر؟ — دەپتۇ.

— بولىدۇ، بۇرادەرلەر، قېنى ئالدى بىلەن سېنىڭ كەچۈرمىشىڭنى ئاڭلايلى، — دەپتۇ قوچقار بىلەن ئېشەك. خوراز ئۆز كەچۈرمىشىنى سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— مەن ئەسلى بىر توخۇبازنىڭ خورىزى ئىدىم. مەن چۈجىلىكىمنى تاشلاپ، چىللاشقا باشلىغان كۈندىن تارتىپ ئۇ مېنى سوقۇشۇشقا سالدى، سوقۇشۇشقا سالغان شۇ كۈندىن باشلاپ مېنىڭ باش - كۆزۈم جاراھەت بولۇپ، قان ئېقىپ كېتەتتى، بۇنى ئاز دەپ، سوقۇشۇشنى توختىتىشىمغا، كىگىزگە داڭگالنى ئوراپ كانىيىمغا تىقاتتى، جاراھەت بولغان يەر ھەپتە، ئون كۈن ساقايمايتتى، جاراھىتىم ساقايماي تۇرۇپ يەنە سوقۇشۇشقا سالاتتى. بۇنىڭ بىلەن باش - كۆزۈمدىن يىرىڭ ئېقىپ تۇراتتى. ئىگەم

مېنىڭ شۇ قانلىرىم بەدىلىگە جاھاندارچىلىق قىلاتتى. ئۇنىڭ بۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىشقا بىلى چىدىمايتتى. شۇنداق بولغاچقا مەن ئۆمرۈمنىڭ تېگىنى ئۆز ئەجدادىم بىلەن سوقۇشۇپ، قان تۆكۈپ ئۆتكۈزدۈم. كۈنلەرنىڭ ئۆ-تۈشى بىلەن شۇ ئىشتىن رايىم يېنىپ، مەيدانغا چۈشسەم-مۇ ھۇجۇمغا ئۆتمەيدىغان بولۇۋالدىم، چۈنكى ئۆز ئەجدا-دىمنىڭ قېنى بەدىلىگە ئىگەمنى سەمرىتىدىكەنمەن ئەمەس-مۇ، شۇڭا نېمە ئۈچۈن بۇ ئىشتىن باش تارتمايمەن، دەپ رايىم ياندى. شۇ كۈنلەردە ئىگەم مېنى يەنە سوقۇشۇشقا سالدى. سوقۇشۇشقا رايىم بارمىغاچقا، قەستەن يېڭىلىپ قالدىم. بۇنىڭ بىلەن

ئىگەمنىڭ ئۈمۈر بو-يى يىغقان بىساتىنىڭ يېرىمى قولدىن چى-قىپ كەتتى. ئۇ ئە-لەمگە چىدىماي، مېنى ئۆلتۈرۈپ يې-مەكچى بولدى. مەن ئۇنىڭغا:

«ماڭا رەھىم قىلىپ، مېنىڭ قې-نىمنى ئەمدى بول-سىمۇ تۆكمىسەڭ.

مۇشۇ كۆڭگچە قىنىمنى شورىغىنىنىڭ يىتتىپ ئاشار، ماغدۇرۇمدىن قالغان بولسامۇ، كۆنىنىڭ سىرىقىنى كۆرەي» دەپ يالۋۇردۇم. ئۇ:

«مەن سىنى بوغۇزلىۋەتمىسەم كۆڭلۈم تىنچىمايدۇ. ئاخىرقى بىر مەيدان سوقۇشۇشتا بىساتىمنىڭ يېرىمىدىن ئايرىدىڭ» دىدى غەزەپ بىلەن. مەن يەنە:

«سىنىڭ بىساتلىرىڭ مىنىڭ قانلىرىم بەدىلىگە كەلگەن. شۇ بىساتلىرىڭنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ مىنى ياشىغىلى قويساڭ» دىدىم. ئۇ سەل ئويلىنىپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا قاراپ:

«سەن بىلىسەن، مەن تالاي خوراز بىلەن تىپىشىپ بەدىنىم چىڭىپ كەتتى، يەنە بىر تەرەپتىن قىرىپ قالدىم، گۆشۈمگە چىشىڭ ئۆتمەيدۇ» دىدىم. بۇنىڭ بىلەن ئىگەم:

«بوپتۇ، كۆزۈمدىن يوقال» دەپ قولىغا يامداقنى ئېلىپ قوغلاپ كەتتى. شۇ قاچقىنىمچە سىلەرگە ئۇچراشتىم. بايا سالپاڭ قۇلاق بۇرادەر قۇيرۇقىنى پۇلاڭلىتىۋىدى، كۆز ئالدىمغا ئىگەمنىڭ يامدىقىدەك كۆرۈنۈپ كىتىپ، ئۆزۈمنى قويىدىغان يەر تاپالمىغانلىقىم شۇنىڭدىن، — دەپ خوراز ئۆز كەچۈرمىشىنى قىسقىچە سۆزلەپ بېرىپتۇ. خوراز سۆزىدىن توختىغاندىن كىيىن، قوچقار سۆز ئاپتۇ:

— مىنىڭ كەچۈرمىشىممۇ خوراز بۇرادەرنىڭ كەچۈرمىشىگە ئوخشىشىپ كىتىدىكەن. مەن بىر قوچقار سوقۇشتۇرۇپ جان باقىدىغان ئادەمنىڭ قولىدا ياشىدىم. ئۆمرۈمدە

قانچە قېرىنداشلىرىمنىڭ بېشىنى ئىككى پارچە قىلىۋەت-كەنلىكىمنى بىلمەيمەن. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن مەيدانغا چۈشۈپ سوقۇشسام بېشىم پىرقىراپ، جاھان ئايلىنىپ، كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىدىغان بولۇپ قالدى، شۇنداقتىمۇ ئىگەم مېنى دائىم سوقۇشۇشقا سالدى. مەن ھەر نۆۋەت سوقۇشۇشتا بىر قېرىندىشىمنىڭ بېشىنى ئىككى پارچە قىلىپ تاشلاپ، شۇنىڭ جېنى بەدىلىگە ئىگەمنى ئىنئامغا ئىگە قىلدىم. مەنمۇ بىر نۆۋەتلىك سوقۇشۇشتا ماغدۇرۇم-دىن قالغاچقا يېڭىلىپ، مىڭ تەسلىكتە جېنىمنى قۇتۇل-دۇردۇم. بۇنىڭ بىلەن ئىگەمگە كۆپ زىيان بولدى. بۇ ئە-لەمگە چىدىمىغان ئىگەم مېنىڭ ئەمدى كارغا كەلمەيدىغان-لىقىمنى بىلىپ، مېنى سويۇپ يېمەكچى بولۇپ، پىچىقىنى پارقىرىتىپ يېتىپ كېلىپ مېنى تۇتماقچى بولدى. مەن ئۇنىڭدىن نېمە قىلىدىغانلىقىنى سورىسام:

«ئەمدى سەن كارغا كەلمەيسەن، سېنى ئۆلتۈرۈپ سو-قۇم قىلماقچى» دېدى.

ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئاچچىقىم كەلگەن بولسىمۇ، ئۆزۈمگە ھاي بېرىپ:

«نېمە ئۈچۈن مېنى ياشىغىلى قويمايسەن؟» دېدىم. ئۇ:

«سەن قانچە ئۇزۇن ياشىساڭ، شۇنچە بوغۇزۇمغا زى-يان» دېدى.

ئۆمۈر بويى جېنىمنى تىكىپ خىزمەت قىلغان بول-ساممۇ، ئەمدى بىر ۋاخلىق بوغۇزغا ئەرزىمەيدىغان بولۇپ

قالغانلىقىمنى ئاڭلاپ، كەينىمگە بىر شوخشۇپ، بايا سالپاڭ
قۇلاق بۇرادەرنى ئۇسكەندەك بىر ئۇسۇۋىدىم، ئىگەم كەينى-
گە ئۆرۈلۈپ كەتتى. مەن كەينىمگىمۇ قارىماي بەدەر قاچ-
تىم. شۇ قاچقانچە سىلەرگە ئۇچراشتىم، — دەپ قوچقار-
مۇ ئۆز كەچۈرمىشىنى تۈگىتىپتۇ. نۆۋەت ئېشەككە كەپتۇ.
— ھەي بۇرادەرلەر، — دەپتۇ ئۇ گەپ باشلاپ، —
ھەممىڭىزنىڭ دەردى بار ئىكەن، مېنىڭ دەردىمۇ سىلەر-
نىڭ دەردىڭلاردىن قېلىشمايدۇ. مەن ئالتە ئايلىق چېغىمدا
بىر ئوتۇنچىنىڭ قولىغا چۈشتۈم، شۇ كۈندىن باشلاپ ئى-
گەم ھەر كۈنى قىرىق چاقىرىم يىراق يەردىن ئىككى نۆۋەت
ئوتۇن ئەكىلىپ بازاردا ساتىدۇ. ئوتۇن سېتىپ تاپقان پۇلىغا ئۆزلىرى ئۈچۈن ياغ، تۇز، ئۇن سېتىۋالىدۇ، مەن ئۈچۈن بولسا بىرەر قېتىم كېپەك ياكى قو-ناق سېتىۋېلىپ باقمىدى. ئۆمۈر بويى سېسىق

سامان بىلەن قورۇق بېدە يەپ جان باقتىم. بۇنى ئاز دې-
گەندەك، ئوتۇن يالاپ بەدىنىمنى يېغىر قىلىۋەتسە، ئىگەم
ئاۋايلىماقتا يوق، يېغىرىمغا تاياق سانجىيدۇ، شۇ ئەلەمگە
چىدىماي چىچاڭشىپ كەتسەم، خوش بولۇپ كۈلىدۇ. قېرىپ
ھالىمدىن كەتكەن چېغىمدا دۇمبەمگە ئوتۇن ئارتقۇچىلىك
يەر قالمىدى، كۆزۈمنى چاپاق باستى، پۇتۇمدا ماغدۇر،
بەدىنىمدە دەرمان قالمىدى. شۇ چاغدا ئەمدى تىنچ، خا-
تىرجەم ياشارمەن دەپ ئويلاپ يۈرسەم، بىر كۈنى ئىگەم
بېشىمدىن نوختامنى سىيرىۋېلىپ:
«ئەمدى كارغا كەلمەس بولۇپ قالدىڭ، مېنىڭ ئالدىمدا
ئۆلۈپ قالساڭ، ئۆلۈكۈڭنى ئىت يېمەيدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە،
سەن ۋاقتىدا بىرەر يەرگە بېرىپ ئۆلۈكۈڭنى يوشۇرغۇدەك
ئورۇن تېپىۋال» دەپ كۆتۈمگە تېپىپ ھەيدىۋەتتى. شۇ ئە-
لەمگە چىدىماي بۇ تەرەپكە مېڭىپ سىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ
قالدىم، — ئۇ ئۆز كەچۈرمىشىنى سۆزلەپ تۈگىتىپتۇ.
ئۇلار كەچۈرمىشىنى ئاڭلىشىپ بىر - بىرىگە ئىچى
ئاغرىپ ھېسداشلىق قىلىشىپتۇ، ھەممىسىنىڭ كۆڭلى يې-
رىم بولۇپ، بىر ۋاقىتلارغىچە جىم بولۇشۇپ كېتىپتۇ.
ئارىدىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە، قوچقار ھەمراھ-
لىرىدىن:
— ئەمدى قانداق قىلىشنى ئويلىشىۋاتىسىلەر؟ — دەپ
سوراپتۇ. ئېشەك بىلەن خوراز بىر - بىرىگە قارىشىپ،
جاۋاب بېرەلمەي:

— سەن ئۆزۈڭ قانداق قىلماقچى؟ — دەپ ياندۇرۇپ سوراپتۇ.

— مەن بىر ئىشنى كۆڭلۈمگە پۈكتۈم، سىلەرگە ياقماسمىكىن دەپ ئېيتىشقا پېتىنالماي تۇرۇۋاتىمەن، — دەپتۇ قوچقار.

— قېنى ئېيتقىنا، ئاڭلاپ بېقىپ مەسلىھەتلىشىپ بىر ئىش قىلمايلىمۇ، — دەپتۇ ئۇلار. قوچقار:

— مەن، ھەممىمىز بىرلىشىپ ئەنتىمىزنى ئالساقمىكىن دەيمەن، سىلەرچە قانداق بولار؟ — دەپ، ئۇلارغا تەشۋىش بىلەن قاراپتۇ.

— بۇ مۇمكىن بولارمۇ؟ — دەپتۇ خوراز بىلەن ئېشەك تەشۋىش ئىچىدە. قوچقار كۆڭلىگە پۈككەن پىلانلارنىڭ ھەممىسىنى ئېيتقانىكەن، خوراز بىلەن ئېشەكمۇ ئۇنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇپ، قايتىپ بېرىپ ئەنتىنى ئېلىشقا ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار شۇ يەردىن كەينىگە يېنىپتۇ. ئۇلار شۇ ماڭغانچە، ئاز ماڭدىمۇ، كۆپ ماڭدىمۇ، ئىشقىلىپ ئەتىسى سەھەر ئوتۇنچىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ، ئۆزلىرى كېلىشكەن بويىچە خوراز پۇرردە ئۇچۇپ تام تۆپىسىگە چىقىپ:

— قى - قى - قىق، بىز كەلدۇق، ئەمدى سېنىڭ قېنىڭنى ئىچىمىز! — دەپتۇ. ئوتۇنچى خورازغا چالما ئېتىپتۇ، خوراز چاقچانلىق بىلەن ئۇچۇپ چۈشۈپ كېتىپتۇ. خوراز قايتا تام تۆپىسىگە ئۇچۇپ چىقىپ، چىللاپ

ئۆز سۆزىنى تەكرارلاپتۇ. بۇنىڭغا خاپا بولغان ئوتۇنچى:

— قېنى، كىمنىڭ قېنىنى كىم ئىچىدىكەن؟ — دەپ، خورازنى تۇتۇپ يۇڭدىماقچى بولۇپ ئىشىكنى ئېچىپ سىرتقا چىققانىكەن، تەييار بولۇپ تۇرغان قوچقار يۈگۈرۈپ كېلىپ بىر ئۇسۇپتۇ - دە، ئوتۇنچىنى كەينىگە ئۈچۈرۈۋې-تىپتۇ. ئېشەكمۇ يۈگۈرۈپ كېلىپ چىشلەپ، سىلكىشلەپ تېپىپتۇ. قوچقار كەينى - كەينىدىن ئۇسۇشكە باشلاپتۇ. خوراز تام تۆپىسىدە تۇرۇپ:

— قى - قى - قىق، تازا ئۇر! — دەپ بېرىپتۇ. ئە-لەمگە چىدىمىغان ئوتۇنچى ئاللا - توۋا كۆتۈرۈپ، داد - پەرياد ئېيتىپتۇ، لېكىن ئۇلاردىن قۇتۇلالماپتۇ.

ئۇلار ئېشەكنىڭ ئەتىنى ئېلىپ يەنە مېڭىپتۇ، شۇ ماڭغىنىچە قوچقارنىڭ ئىگىسىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. خوراز يەنە تام تۆپىسىگە ئۇچۇپ چىقىپ:

— قى - قى - قىق، بىز كەلدۇق، قېنىڭنى ئىچە-مىز ! — دەپ چىللاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قوچقارنىڭ ئىگە-سى سىرتقا چىقىپ قاراپ باقماقچى بولۇپ ئىشىكتىن چىققانىكەن، تەييار بولۇپ تۇرغان ئېشەك كۈچ بىلەن راسا كەلتۈرۈپ دۈۋسۈنىغا بىرنى تەپكەنىكەن، شۇ يەردىلا تىن تارتماي جان بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلماي قوچقارنىڭ ئەتىنى ئېلىپ بېرىپتۇ.

ئۇلار ئەمدى خورازنىڭ ئەتىنى ئېلىش ئۈچۈن يولغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار شۇ ماڭغىنىچە ئۇدۇل توخۇبازنىڭ ئىشىكى

ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. خوراز يەنە تام تۆپىسىگە چىقىپ:

— قى - قى - قىق، مەن كەلدىم، نوچى بولساڭ چىق، قېنىڭنى ئىچىمەن ! — دەپ چىللاپتۇ. توخۇباز ئۆزى قوغلىۋەتكەن خورازنى تونۇپ:

— مەن سېنىڭ قېنىڭنى ئىچمىدىم، ئەمدى مېنىڭ قېنىمنى ئىچمەكچى بولدۇڭمۇ؟ قېنى كىمنىڭ قېنىنى كىم ئىچىدىكىن؟ ! — دەپ سىرتقا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. سىرتتا توخۇبازنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرغان ئېشەك بىلەن قوچقار يۈگۈرۈپ بېرىپ تەڭ ھۇجۇمغا ئۆتۈپتۇ. ئۇنى قوپالماس قىلىپ قويغاندا، خوراز:

— بۇرادەرلەر، توختاڭلار، بۇ نائەھلى مېنىڭ تېپىدىكىم بىلەن چوقۇلۇشۇمنىڭ تەمىنىمۇ تېتىپ باقسۇن، — دەپ، ئۇنىڭ باش - كۆزىنى چوقۇلاپ تېپىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار خورازنىڭمۇ ئەنتىنى ئېلىپ بېرىپتۇ.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ ئۈچ جانىۋار ئايرىلماي بىرلىكتە ياشاپتۇ ھەم نەگىلا بارسا ئېشەك خورازنى ئۈستىگە ئېلىپ يۈرۈپتۇ. شۇڭا، ھازىرمۇ توخۇلار ئېشەكنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئۇخلىسىمۇ، ئۆز ئەجدادىدىن قالغان دوستلۇقنى قەدىرلەش يۈزىسىدىن ئېشەك قۇلىقىنى ساڭگىلىتىپ تىنچ تۇرۇپ بېرىدىكەن.

چاشقان قىز

ئۆتكەن زاماندا، بۇ دۇنيانىڭ خۇشلۇق ۋە مۇشەققەتلىرىدىن ئۆزىنى تەرك قىلىشنى ئويلايدىغان بىر زاھىت تاغ ئۆڭكۈرىنى ماكان ئەيلەپ، بىرنەچچە ئون يىلنى شۇ يەردە ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ. زاھىت بارغانسېرى كۈچ - قۇۋۋىتىنىڭ تۈگەپ ياشىنىپ قالغانلىقىنى، مادارىنىڭ ئاجىزلاپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى سېزىپ، تەڭرىدىن بىرەر ھەمراھ بېرىشنى ئىلتىجا قىپتۇ.

تەڭرى بۇ زاھىتنىڭ ئىلتىجاسىنى مەقبۇل كۆرۈپ، زاھىت بىلەن ئۇزۇن يىل بىللە ياشىغان بىر چاشقان بالىسىنى ئون ياشلىق قىز سىياقىغا كەلتۈرۈپ بېرىپتۇ.

چاشقان قىز زاھىتقا ياخشى خىزمەت قىپتۇ. چاشقان قىز زاھىت ئۈچۈن خۇددى ئۆز پەرزەنتىدەك بولۇپ قاپتۇ. يىللار ئۆتۈپتۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە زاھىت قىزغا قارىسا، تازا بالاغەتكە يەتكەن. ئۇ قىزنى ھۇزۇرىغا چاقىرىپ:

— سىز ماڭا ئۇزۇن يىل ھەمراھ بولدىڭىز، مەن سىزدىن بەكمۇ رازى. سىز ھازىر رەسىدە بولۇپ قالدىڭىز،

سىزنىڭ بېشىڭىزنى ئوڭلاش مېنىڭ بۇرچۇم. مەن بۇ ئىشتا ئىختىيارنى سىزگە قويۇپ، ئۆزىڭىز خالىغان كىشىگە بەرمەكچى. كىمنى خالىسىڭىز ئېيتىڭ، مەن خالىس ئەلچى بولۇپ، يولىڭىزنى مېڭىپ سىزنى خاتىرجەم قىلاي، — دەپتۇ.

چاشقان قىز زاھىتنىڭ ياخشى كۆڭلىگە مىڭ رەھمەتلەرنى ئېيتىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن ئۆزلىرى بىلەن بىللە تۇرۇشنى ئەڭ زور بەخت - سائادەت دەپ بىلەتتىم، بىراق ئۆزلىرى ماڭا كۆيۈنۈپ ياتلىق بولۇشۇمغا قوشۇلدىلا، بۇ ئىلتىپاتلىرىنى ئۆلگۈچە ئۇنتۇمايمەن. مېنىڭ تەلپىمنى قاندۇرۇش ئارزۇلىرى بولسا، مېنى ئەڭ باتۇر، قورقماس نەرسىگە بەرسىلە.

زاھىت بۇ مۇشكۇل تەلەپنى ئورۇنداشقا بەل باغلاپتۇ. ئۇ، ئاينى ئەڭ باتۇر بولسا كېرەك، دەپ

ئويلاپ، ئاينىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ـ دە:

ــ ئەي ئاي، دۇنيادا سەندەك گۈزەل، باتۇر، سەندەك ئېگىز، يورۇقى كۈچلۈك نەرسە بولمىسا كېرەك، دەپ ئويلايمەن، سېنىڭ ئەلگە قىلغان خىزمىتىڭ ئۈچۈن ساھىبجامال، ئىشچان قىزىمنى ساڭا بېرىشنى ئىختىيار قىلدىم، ــ دەپتۇ. ئاي زاھىتنىڭ بۇ ياخشى كۆڭلىگە تەشەككۈر ئېيتىپ:

ــ مەن سەن ئېيتقاندەك ئۇنچىلىك گۈزەل ئەمەس، يۈزۈمدىكى بۇ داغلارنى كۆرمىدىڭمۇ؟ مەن سەن ئېيتقاندەك ئۇنچىلىك ئېگىز ئەمەس، مەندىنمۇ ئېگىزلەرنىڭ بارلىقىنى بىلمىدىڭمۇ؟ مەندە تەڭداشسىز يورۇق يوق، پەقەت كۈندىن ئالغان يورۇقنى زېمىنغا تارقىتىمەن. باتۇرلۇققا كەلسەك، بۇلۇت مەندىن كۆپ ئۈستۈن، ئۇ يورۇقنى توسۇۋالالايدۇ ھەم مېنى كۆمۈۋېتەلەيدۇ، شۇڭا ساھىبجامال قىزىڭنى بۇلۇت باتۇرغا بەرسەڭ ياخشىراق بولارمىكىن، ــ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

زاھىت ئايدىن نائۈمىد بولۇپ، بۇلۇتنىڭ يېنىغا كەپتۇ ـ دە، سالام بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

ــ ئەي، ئاينىڭ يورۇقىنى توسۇپ قالالايدىغان باتۇر، ئاڭلىسام سەن ئايدىنمۇ باتۇر ئىكەنسەن. مېنىڭ بىر قىزىم بار، ئۇ ساھىبجامال، ئەقىللىق، شۇ قىزىمنى ساڭا بېرىشنى لايىق كۆرۈپ يېنىڭغا كەلدىم، ــ دەپتۇ. بۇلۇت ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ:

— مەن بەك خىجىل بولۇۋاتىمەن، مەن ئۇنداق باتۇر ئەمەسمەن، مەن ئاينىڭ يورۇقىنى توسالىغىنىم بىلەن، شامالدىن ئىنتايىن قورقىمەن. ھەقىقىي باتۇر دېسە شامال-نى دېسە بولىدۇ، ئۇ مېنى سۈرۈپ قوغلىۋېتەلەيدۇ، كۆپ ھاللاردا شامال ئارزۇ - ئارمانلىرىمغا يەتكۈزمەيدۇ. شامال بىلەن كۆرۈشۈپ باققىن، — دەپتۇ. زاھىت كەشىنى قول-تۇقىغا قىستۇرۇپ شامالنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە:

— ئەي شامال باتۇر غوجام، مەن بىر باتۇرنى ئىزدى-گىلى خېلى بولدى، سۈرۈشتۈرە - سۈرۈشتۈرە ئاخىر با-تۇرلارنىڭ باتۇرى ئۆزلىرى بولۇپ چىقتىلا. ئۆزلىرىنىڭ تەرىپلىرىنى ئاڭلاپ ساھىبجامال قىزىمنى ئۆزلىرىگە بېرىپ كۈيئوغۇل قىلىۋېلىش نىيىتىدە يانلىرىغا كەلدىم، — دەپ-تۇ. شامال زاھىتنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەندىن كېيىن:

— خاتا ئاڭلاپ قالغان ئوخشايلا، مېنىڭ باتۇرلۇقۇمۇ چاغلىق. مەن كونا تامدىن ئىنتايىن قورقىمەن، ھەرقانچە ھەيۋە بىلەن كەلسەممۇ، كونا تام يولۇمنى توسۇپ، ئۇ تە-رەپكە ئۆتكىلى قويمايدۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا بوينۇمنى ئەگمەس-كە ھەددىم ئەمەس. باتۇر بولار، كونا تامدەك بولماس، شۇڭا تامنىڭ قېشىغا بېرىپ باقسىلا، — دەپتۇ. زاھىت ئەسكى تامنىڭ يېنىغا بېرىپ:

— ئەي شامالنى توسۇپ قالغۇچى باتۇر، مەن سېنىڭ غەيرەت - شىجائىتىڭگە قايىل! جاھاندا سەندەك باتۇر چىقمىدى. مېنىڭ ساھىبجامال، ئىشچان بىر قىزىم بار،

ساڭا بېرەي، قوبۇل قىلغىن، — دەپتۇ. ئەسكى تام دەپتۇ:

— مەن شامال بىلەن بوراننى توسقىنىم بىلەن، چاشقان دېگەن نەرسىدىن ئىنتايىن قورقىمەن. چاشقان ئاستىمدىن لەخمىلەرنى كولاپ مېنى غۇلىتىپ تاشلاش كويىدا يۈرىدۇ، خالىسا مېنى ئۆرۈپ تاشلايدۇ، شۇڭا چاشقان بىلەن كۆرۈشۈپ باققىن.

زاھىت شۇنداق قارىسا، بىر چاشقان ھېلىقى ئەسكى تامنىڭ تۈۋىنى كولاۋاتقۇدەك. ئۇ چاشقانغا:

— ھەي چاشقان، قىزىمنى ساڭا بەرسەم ئالامسەن؟ — دەپتۇ. ھېلىقى چاشقان زاھىتقا تازا بىر قاراپ:

— ئالىمەن، — دەپتۇ.

زاھىت كۆڭلىنى توختىتىپ، ئۆزىنىڭ تۇرار جايىغا بېرىپ، بولغان ئەھۋاللارنى قالدۇرماي چاشقان قىزغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. چاشقان قىز ناھايىتى خۇشال بولۇپ:

— مېنىڭمۇ ئارزۇ قىلغىنىم دەل قىران يىگىت چاشقان ئىدى، مەن بۇنداق بەختنىڭ چوقۇم كېلىدىغانلىقىغا ئىشەنگەنىدىم، — دەپ، خۇشاللىق ياشلىرىنى تۆكۈپ، زاھىتقا تەشەككۇر بىلدۈرۈپتۇ ۋە بىر يۇملاپلا چاشقانغا ئايلىنىپتۇ. زاھىت چاشقانغا ئايلانغان قىزنىڭ چاشقان كامېرىغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، دۇنيادىكى ئىشلارغا ھەيران قاپتۇ.

ھىيلىگەر توشقان

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدىكەن، قاغا پاختەكنىڭ ئۇۋىسىدىكەن. شۇ زامانلاردا يېزىغا يېقىن ئورماندا ئۆزى ناھايىتى چىرايلىق، ئەمما تولىمۇ ھىيلىگەر بىر توشقان ياشايدىكەن. ئۇ تولىمۇ ھىيلىگەر، قارا نىيەت ئىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ توشقان ئوتلاپ يۈرگەن تايچاق بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇنىڭغا كۆڭۈل ئىزھار قىلىپ «دوستلىشىپتۇ». بىر كۈنى بۇ ئىككىسى ئورماندا بىللە سەيلە قىلىپ يۈرسە، بىردىنلا ھاۋا بۇزۇلۇپ، يامغۇر يېغىپ كېتىپتۇ. ئۇلار يامغۇردىن پاناھلىنىش ئۈچۈن ئورماننىڭ نېرىسىدىكى غارغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. ئۇلار غارنىڭ تۈۋىگە كېلىشىگىلا يامغۇر توختاپتۇ. ئۇلار غارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئوت قالاپ قاقلىنىپتۇ، بىرئاز ئىسسىغاندىن كېيىن، توشقان تايچاقنىڭ چاترىقىغا ئوت چېچىپ چاقچاق قىپتۇ. تايچاق شوخلۇق بىلەن ئارقىسىغا بىرلا سەكرەپ غارغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، غار ئىچىدىكى قۇرۇپ قالغان قاپاق

تېرەكنىڭ شېخىغا ئىلىنىشىپ قاپتۇ. بۇنى كۆرۈپ توشقاندىنىڭ گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ، تايچاققا ھېسداشلىق قىلغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ:

— دوستۇم تايچاق، تۇرۇۋاتقان يېرىڭ قۇرۇپ قالغان شاخ ئىكەن، سەكرىۋال، — دەپتۇ. تايچاق بۇنى ئاڭلاپ بىرلا سەكرىگەنىكەن، غارنىڭ ئىچىگە چۈشۈپ تىن تارتماي ئۆلۈپتۇ.

نىيىتى يامان، ھىيلىگەر توشقان شۇ ھامان ئورمانغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. ئورمانغا كەلسە، شۇ يېزىدىكى باينىڭ مالچىلىرى ئات بېقىپ يۈرگۈدەك. يەنە بىر شۇملۇقنى ئويلىغان توشقان ئۇلارغا:

— ھەي ئاكىلار، ئاۋۇ غاردا بىر ئات ئۆلۈپ قاپتۇ، ئۇنىڭ تېرىسىنى سويۇۋېلىپ پۇل قىلساڭلار قانداق؟ — دەپتۇ.

— بارالمايمىز، باينىڭ ئاتلىرىنىڭ ھەممىسى يېغىر. بىز بۇ يەردىن ئايرىلساق، ئاۋۇ دەرەختىكى قاغىلار كېلىپ ئاتلارنىڭ يېغىرىنى چوقۇسا، يېغىردىن قان - يىرىڭ ئېقىپ كەتسە، باي بىزنى ئۇرمامدۇ؟ — دەپتۇ مالچىلار. توشقان:

— خاتىرجەم بولۇڭلار، ئاكىلار، ئاتلارغا قايرىلىپ قارىغان ھەرقانداق قاغىنىڭ قانىتىنى قايرىۋېتىمەن، — دەپ ۋەدە بېرىپ، مالچىلارنى يولغا سېپتۇ.

مالچىلار ئاتىنىڭ ئۆلۈكى بار تەرەپكە كەتكەندىن كېـ
يىن، توشقان ئورماندىكى چاڭگىلىدا تۇخۇم بېسىپ ياتقان
قاغىلارغا قاراپ:

— ئەي قارا قۇمچاق قېرىنداشلىرىم، قارىساڭلارچۇ، سىلەر بىكار ياتقۇچە ئالدىڭلاردىكى ئاتلارنىڭ قېنىدىن مەززە قىلساڭلارچۇ، بۇ ئاتلارنىڭ ھەممىسى يېغىر، ئۇنىڭ تەمى بىر تاتلىق بېغىر، — دەپتۇ.

— توشقان ئاكا، سىزگە رەھمەت، لېكىن بىز بىكار ئەمەس، ئەۋلاد قالدۇرۇش ئۇچۇن تۇخۇم بېسىپ يېتىۋاتىـ
مىز. بىز بۇ يەردىن ئايرىلساق، كىچىك بالىلار تۇخۇملىـ
رىمىزنى ئوغرىلاپ كېتىدۇ، — دەپتۇ قاغىلارنىڭ بىرى.

— خاتىرجەم بولۇڭلار، ئۇنىڭغا ئۆزۈم كېپىل، — دەپ مەيدىسىگە مۇشتلاپتۇ توشقان. قاغىلار توشقانغا قاراپ:

— توشقان ئاكا، خاتىرجەم بولالمايمىز، — دېيىشىپـ
تۇ. بۇ سۆز توشقاننىڭ «غۇرۇرى»غا تازا تېگىپتۇ.

— ئەگەردە ئۇ ھارامزادىلەر بۇ يەرگە كېلىدىغان بولـ
سا، قېنىدا تۈگمەن چۆرۈپ، سۆڭىكىدە ئۇن تارتىپ يەيـ
مەن، — دەپ كېرىلىپتۇ توشقان. ئالدانغان قاغىلار ئۇۋىـ
لىرىدىن قوزغالغاندىن كېيىن، ئالدامچى توشقان مەھەللىـ
گە كەپتۇ. ئۇ ئېرىق بويىدا چاقپەلەك ئويناۋاتقان ئون ئۈچ ـ ئون تۆت ياشلاردىكى بەش ئوغۇل بالىنى كۆرۈپ:

— ئاغىنىلەر، ئاڭلاپ قېلىڭلار، ئاۋۇ تېرەكلەردىكى قاغا چاڭگىلىرىدا نۇرغۇن تۇخۇملار تۇرۇپتۇ. بۇنداق لىڭـ

شىق ئۈيۈننى ئوينىغۇچە، قاغا چاڭگىسىدىن تۇخۇم ئوغرد-
لىساڭلار كۆڭۈللۈك ئەمەسمۇ؟ — دەپتۇ.

— سىزگە كۆپ رەھمەت. ئاتا - ئانىمىز سىرتقا چى-
قىپ كەتكەندى، بىز ئۆيلەرگە قاراۋاتىمىز، ئۇ يەرگە كې-
تىپ قالساق، ئۆيلىرىمىزدىن خاتىرجەم بولالمايمىز، —
دەپتۇ چوڭراق بىر بالا.

توشقان بالىلارنىڭ ئۆيلىرىنى ئۆزى ساقلاپ بېرىدىغان-
لىقىغا ۋەدە بېرىپ، ئۇلارنى يولغا ساپتۇ. ئۆزى بولسا يې-
گۈدەك بىرنەرسە ئىزدەپ ئۆينىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپتۇ - دە،
داق يەردە چاپانلىرىنى غېرىبچە يېيىپ ياتقان ئۈچ ئا-
دەمنى كۆرۈپتۇ. بۇ ئۈچەيلەن ئوغرى بولۇپ، قەيەرگە قول
سېلىشنى ئويلىشىپ ياتقانىكەن.

— ئاكىلار، نەدۇر ئىسمى - زاتىڭلار؟ نى سەۋەبتىن
ياتتىڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ توشقان ئۇلارغا ھەجىيىپ
سالام بېرىپ. ئۇلاردىن بىرى بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— مېنىڭ ئىسمىم شاغېرىب، ئاچارچىلىق دەستىدىن
يۇرۇيمەن سارغىيىپ. بىز ئۈچىلىمىز مۇساپىر غېرىب،
قورساق ئاچ، ماڭالمىدۇق ھېرىپ، — دەپتۇ.

— ئەخمەق ئاكىلار، — دەپ قولىنى شىلتىپتۇ
توشقان، — مەھەللىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىكى بەش ئا-
ئىلىلىكنىڭ ھەممىسىدە ئادەم يوق. «ئۇجمە پىش، ئاغزىمغا
چۈش» دەپ ياتقۇچە، تىرىكچىلىكنىڭ يولىنى قىلساڭلار
بولمامدۇ؟

ئوغرىلار توشقاندىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ دەرھال قوزغىلىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ھىيلىگەر توشقان ئۆزى ئورۇنلاشتۇرغان شۇملۇقلارنىڭ نەتىجىسىنى تاماشا قىلىشقا باشلاپتۇ. قارىسا، قاغىلار چوقۇغان ئاتلارنىڭ دۈمبىسىدىن قان-يىرىڭ ئېقىپ، باي ئاتقا ياخشى قارىمىدىڭ، دەپ مالچىلارنى ئۇرۇۋاتقۇدەك؛ بالىلار قاغىنىڭ چاڭگىسىدىكى تۇخۇملارنى ئېلىپ چىقىپ تۇرغاندا، قاغىلار كېلىپ بالىلارنىڭ باش-كۆزىنى چوقۇۋاتقۇدەك؛ قاغىلاردىن مىڭ تەستە قۇتۇلغان بالىلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى، ئۆينى ياخشى ساقلىماي ئوغرىغا بېرىپسەن، دەپ ئۇلارنى قوغلاپ ئۇرۇۋاتقۇدەك.

توشقان ئۆزىنىڭ ئىش قاملاشتۇرالايدىغان چېچەنلىكىدىن رازى بولۇپ كۈلۈپتۇ، كۈلۈپتۇ، كۈلۈۋېرىپ تېلىپتۇ. خۇدايىم ساق ياراتقان ئۈستۈن كالپۇكى كۈلۈۋېرىپ يېرىلىپتۇ.

ئادەم قالتىسمۇ، ھايۋانمۇ

بۇرۇن بىر جاڭگالدا، شىر، ئېيىق، مولۇن، توشقانلار ئارىسىدا: «ئادەم قالتىسمۇ، ھايۋانمۇ؟» دېگەن مەسىلە ئۈس-تىدە چوڭ بىر دەتالاش باشلىنىپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى تالاش - تارتىشلار ئاخىرلىشىپ، شىر: «ئادەم ھېچقاچان ھايۋانلارغا تەڭ كېلەلمەيدۇ، ھايۋانلار قالتىس!» دېگەن ھۆكۈمنى چىقىرىپتۇ. ھۆكۈمگە چىن كۆڭلىدىن قوشۇلمى-غان كۆپچىلىك: «قېنى، شىر غوجامنىڭمۇ ئەھۋالىنى كۆ-رەرمىز!» دېيىشىپ، ئاستا ئۆز جايلىرىغا قايتىشىپتۇ. تالاش - تارتىشلارغا تۇلكە بەگ قاتناشمىغانىكەن، ئۇ قايسى تەرەپتىكىن، بۇ نامەلۇم. ئىشقىلىپ، قالغانلىرىنىڭ ھەم-مىسى ئۆيلىرىگە كېتىۋېتىپ: «ھەرھالدا، بىز ئادەملەر-نىڭ چىشىغا تەگمەي، ئۆز ئىشىمىز بىلەن بولايلى» دېيى-شىپتۇ.

تېخى ئارىدىن ئۇزۇن كۈنلەر ئۆتمەي، شۇ ئەتراپتا بىر ئادەمنىڭ بېشىغا كۈن چۈشۈپتۇ، ئۆز بېشىنى يىراق يەرلەرگە ئېلىپ كەتمەك بولۇپ ئويلاپتۇ، ئويلا - ئويلا:

«ياخشى ئات ــ ئوغۇل بالىغا قانات» دېگەن ماقال ئۇنىڭ ئېسىگە كەپتۇ. گادايلارغا ياخشى ئات نەدە تۇرۇپتۇ. نېمە قىلىش كېرەك؟ ئاخىر ئۇ ئادەم جاڭگال باينىڭ تاغدىكى ئاتلىرىنىڭ ئارىسىدىن بىر ئاتنى تاللاپ مىنىپ قاچماقچى بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن «تەۋەككۇل» دەپ يولغا چىقىپ مې-ڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، بىرنەچچە كۈنلەردىن كېيىن كەچتە ھې-لىقى تاغقا يېتىپ بېرىپتۇ، ئەتراپقا ئوبدان سەپسېلىپ، ئىنس - جىنغا تۇيدۇرماي، ئاتلار سولانغان قاشانىڭ يېنى-غا كەپتۇ.

مانا قىزىق، دەل شۇ كۈنى كەچ شىر غوجامنىڭ «شىرلىقى» تۇتۇپ كېتىپ، ئۆز قولى بىلەن چوڭراق بىر ئولجا ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن شۇ ئەتراپقا سەپەرگە چىققا-نىكەن.

بۇ ئادەم ئۇ ئىشلارنى نەدىن بىلسۇن؟ پۈتۈن ئەس - يادى ئۆز كويى بىلەن، ئۆز ئىشىنى قىپتۇ، ھېلىمۇ ياخشى شىر يولۇقماپتۇ. ئادەم چېۋەرلىك بىلەن ئاستا قاشانىڭ ئۈستىگە چىقىپ، ئاتلارغا راسا سەپساپتۇ. ئەتراپ سۈرلۈك، گۆردەك قاراڭغۇ، قاشانىڭ ئىچى گۈلدۈر - گۈلدۈر... ئاتلارنىڭ ۋەھىملىك پۇرقۇشلىرى قۇلاققا كىرىپ تۇرىدى-كەن. ھە دېگەندە ھېچنېمىنى بايقىغىلى بولماپتۇ. ھېلىقى ئادەم: «قايسى ئات ئەرگە قانات... مىندىملا ئۇچۇپ كېتە-لەيدۇ؟» دەپ، پۈتۈن دىققىتى ۋە ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن ئاتلارغا نەزەر ساپتۇ. ئېڭىشىپ تازا سەپسېلىپ قارىسا،

ئاتلارنىڭ ئىچىدە بىر ئات سوزۇلۇپ لىك - لىك ئىرغىپ يۈرگۈدەك. ئادەم: «ئەمدى تاپتىم !» دېگەن خۇشاللىق بىلەن، ئالدىدىن ھېلىقى ئات شۇنداق ئۆتۈشكە ئۇقتەك ئېتىلىپ بېرىپ «شارت»لا قىلىپ مىنىۋاپتۇ، ئات ئۈستىگە يەملەشكەندەك چۈشۈپ مىخلىنىۋاپتۇ. «جاھاندا ئۆزۈم بىرلا !» دەپ ماختىنىپ يۈرگەن بۇ توسۇن ئات غەزەپ بىلەن چاپچىپ قاشا ئۈستىدىن ئۇقتەك شۇڭغۇپ چىققانچە، تاغۇ تاش، باياۋانلارغا قاراپ ئۇچۇپتۇ. ئادەم ياخشى ئاتقا يېتىشسەم دېگەن كىشىلەر ھېچ يەردە مەندەك مۇرادىغا يەتمىگەندۇ، دەپ، تېخىمۇ خۇشال بولۇپ، ئاتنىڭ يالىدىن مەھكەم تۇتقانچە، ئارىلاپ تېقىمداپ قويۇپ چىڭ ئولتۇرۇپتۇ. ئات كېچىچە چېپىپتۇ، ئۈستۈمگە يېپىشقان قانداق بالا - قازادۇ، دەپ، جىمىكى كۈچى بىلەن قۇتۇلۇشقا تىرىشىپتۇ. تاشتىن تاشقا، پەستىن - ئۆرىگە، ئۆرىدىن - پەسكە چېپىپتۇ، بولماپتۇ؛ چوڭ ئۆستەڭلەرنىڭ ئۇ قېتىدى-

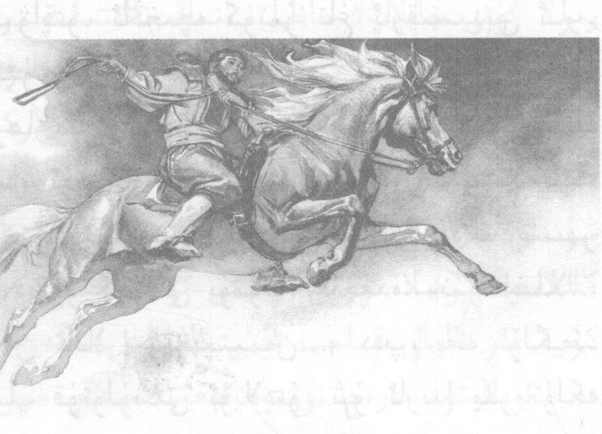

دىن، بۇ قېتىمغا سەكرەپتۇ، تۇز يەرلەردە ئاسمانغا ئۆرلەپ چىچاڭلاپ بېقىپتۇ، بولماپتۇ؛ قويۇندەك كېتىپ بېرىپ بىردىنلا ئارقىغا، يانغا بۇرۇلۇپ بېقىپتۇ، يەنە بولماپتۇ؛ ئاخىر كۆز يەتكۈسىز يىراقلارغا بوراندەك ئۇچۇپمۇ بېقىپ- تۇ، زادى قۇتۇلالماپتۇ. ئات قانچە ئېيىشسا، ئادەممۇ شۇن- چە يېپىشىپ، «ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپكەن»دەك، ھە دەپ بېقىنىغا تېپىپ تىنىم تاپقۇزماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، تاڭمۇ سۈزۈلەي دەپ قاپتۇ. ئامال قانچە، ئاتمۇ كۆنۈپتۇ، مىدىرلاشقا دەرمانى قالماپتۇ، ھەتتا يىقىلىپمۇ چۈشۈپتۇ. ئادەم، ئاپلا ! بىچارە، نېمە بولدىكىن، دەپ، ئاتنىڭ ئۈس- تىدىن شۇنداق چۈشۈپ قارىسا، شىر. ئاتلاردىن بىرەرسىنى ئولجا ئېلىش ئۈچۈن قاشانىڭ ئىچىگە كىرگەن شىر ئى- كەن، شىر بولغاندىمۇ شىرلارنىڭ پادىشاھى ئىكەن.

ئادەم، توختا، ھايۋان ھايۋانلىقىنى قىلمىسۇن يەنە، دەپ، چاققانلىق بىلەن ئۇدۇلدا تۇرغان ئېگىز دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ. ئاڭغىچە كۈنمۇ تاغ ئارقىسىدىن ئار- تىلىپ چىقىپتۇ.

شىر بىرھازادىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ شۇنداق قا- رىغۇدەك بولسا، ئۈتتۈردىكى دەرەخ ئۈستىدە، قورقۇپ مى- نىۋالىدىغاندەك قىلىپ بىر ئادەمزات تۇرغۇدەك. شىر قورقىنىدىن دەررۇ كۆزىنى يۇمۇپ، ئىچىدە: «نىزامىبىللا... پاناھ بەرگەيسەن ئاللا ! ئېزىپتىمەن...» دەپ، يەنە ئۆلگەن- دەك يېتىۋېلىپ قۇتۇلۇشنى ئويلاپتۇ. شۇ ئاردا بىر تۈلكە

كىلىپ:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم شىر پادىشاھ ! — دەپتۇ. شىر، بىرەر مەدەتكار كىلىپ قالدىمۇ، نىمە، خۇدا، دەپ، ئاستا پەم بىلەن كۆزىنى ئىچىپ قارىسا، ھىلىقى دەتالاشتىن خەۋىرى يوق تۈلكە بەچچىغەر ئىكەن. شىر كۇسۇرلاپ:

— ھىم، زۇۋانىڭنى چىقارما، ئادەم، ئادەم... — دەپتۇ. تۈلكە:

— تەقسىر، ئادەم دىگەن قانچىلىك نىمىتى... سىلى شۇنچىۋالا قورقىسىلا، باشقىلار قانداق قىلار... — دەپتۇ. شىر تىخىمۇ جىلە بولۇپ:

— كاساپەت، جىم ! ئادەمنى ھەرقانچە كۆزگە ئىلمىساڭ مەنچىلىك ئىلماسسەن. جىنىڭنى ئاستا چەتكە ئال، مىنىڭمۇ بىشىمغا چىقىسەن... — دەپ خىرىلداپتۇ. تۈلكە تەكەببۇرلۇق بىلەن ئۇستىلىق قىلىپ:

— تەقسىر، ئادەم دىگەن ئەخمەق كىلىدۇ... مەن ھازىرلا ئۇنى جايلاپ، جانابلىرىنىڭ ناشتىلىقلىرىغا تەييارلايمەن، — دەپ، شىرنى قايىل قىلغاندەك بولۇپ، ئادەمگە قاراپ مىڭىپتۇ. شىر: «ھەي، قانداق بولاركىن...» دەپ قاراپ يىتىپتۇ. تۈلكە دەرەخنىڭ قىشىغا بىرىپ ئادەمگە شۇنداق قاراپ، يوگۇرۇپلا چىقسام قولىدىكى تاياق بىلەن كاللامغا بىرىلا ئۇرۇپ ئىشنى توگەتمىسۇن، ئۇنىڭدىن كۆرە بىر ئامال قىلىپ ئۇنى ئاۋۋال پەسكە چۈشۈرۈۋالاي، دەپ ئويلاپتۇ، دەرەخ تۈۋىدە ئىغىناپ ھەر خىل قىلىقلار

بىلەن ئەركىلەپتۇ...

ئادەم، شىرنى كۆزدىن يوقىتالماي تۇرسام، ئەمدى بۇ ھارامزادە نەدىن كەلدى، توختا، دەپ، دەرەختىن سۇندۇرۇۋالغان قولىدىكى ئۇزۇن تاياقنىڭ ئۇچىغا بەلۋېغىدىن چىقىرىپ ئەشكەن تانا بىلەن قىلتاق ياساپ چىڭ باغلاپ، ئاستا تۆۋەنگە چۈشۈرۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن تۈلكە قىلتاقنى نەدىن ئۇقسۇن، تېخى ئۇنى ئانچە - مۇنچە ئويناپ قويۇپ، قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭلىتىپتۇ، ئوڭدا يېتىپ ئەركىلىگەن بوپتۇ. ئادەم قىلتاقنى پەم بىلەن تۈلكىنىڭ بوينىغا سېلىپ، ئاندىن «مۇشۇككە ئويۇن، چاشقانغا قىيىن» دېگەندەك، يۇقىرىغا شۇنداق بىر تارتىپتىكەن، تۈلكە بىر - ئىككى چىرقىراپتۇ، كېيىن خىرقىراپتۇ، ئاندىن تېرىدەك ساڭگىلاپ قاپتۇ. بۇ ھادىسىدىن تېخىمۇ قورقۇپ، شىر: «مەن دېمىدىممۇ، كاساپەت ! خەير، ئۆزۈڭمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىلدىڭ» دەپ ۋارقىراپ، ئاخىرقى كۈچىنى گەۋدىسىگە يىغىپ شۇنداق قېچىپتۇكى، ھەش - پەش دېگۈچە بۇ دەرگاھلىقتىن غايىب بولۇپ، ئادەمزاتقا كۆرۈنمەپتۇ. تۈلكە دەرەخ ئۇچىدا ئېسىلغان بويى قاپتۇ، ئادەم بولسا، خاتىرجەم ئۆز ناخشىسىنى ئېيتىپ، ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.

«تادان تۈلكە تۇمشۇقىدىن ئىلىنەر» دېگەن ماقال مانا شۇنىڭدىن قالغانمىش.

مۇشۇك پادىشاھ

بىر ئوغرى مۇشۇك جاڭگالدا پاشاشنى ئارزۇ قىلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ ئورمانغا كىرىپ كېتىپ بارسا، يولدا بىر قۇۋ تۈلكە ئۇچراپ قاپتۇ. مۇشۇك ئۆمرىدە تۈلكىنى كۆرمەپتىكەن، شۇڭا ئۇ، بۇ قانداق جانىۋاركىنە؟ يەنە مېنى يەپ قويمىسۇن ! دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، تۈكلىرىنى ھۈرپەيتىپ تۇرۇپتۇ. مۇشۇكنى كۆرگەن تۈلكىمۇ، بۇ كىم بولدى ئەمدى؟ ئۆمرۈمدە بۇنداق ئاچچىقى يامان ھايۋاننى كۆرمىگەنىدىم، ئۆزى كىچىك كۆرۈنىدۇ، كۆزلىرىنىڭ يېنىشىنى قارا بۇنىڭ ! دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— يول بولسۇن، ئاغىنە ! — دەپتۇ.

— تىرناقلىرىم ئۆتكۈر، چىشلىرىم ئىتتىك مۇشۇك باتۇرمەن، ئورمانغا كېتىپ بارىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مۇشۇك.

— نېمىشقا؟ — دەپ سوراپتۇ تۈلكە.

— گۆش يەيمەن، قورسىقىم ئاچ، مياۋ... مياۋ...

مىياۋ... — دەپتۇ مۈشۈك.

تۈلكىنىڭ جان - پېنى چىقىپ كېتەيلا دەپ قاپتۇ. ئۇ قورققانلىقىنى بىلدۈرمەي:

— يۈرۈڭ مەن بىلەن، — دەپتۇ قول باغلاپ تۇرۇپ، — بىزنىڭ ئۆيدە تاماق يەيمىز.

ئۇلار بىللە كېتىشىپتۇ...

يولدا بىر بۆرە ئۇچراپ قاپتۇ. مۈشۈك يەنە ھۈرپىيىۋاپتۇ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئوت بولۇپ يېنىپتۇ. بۆرە

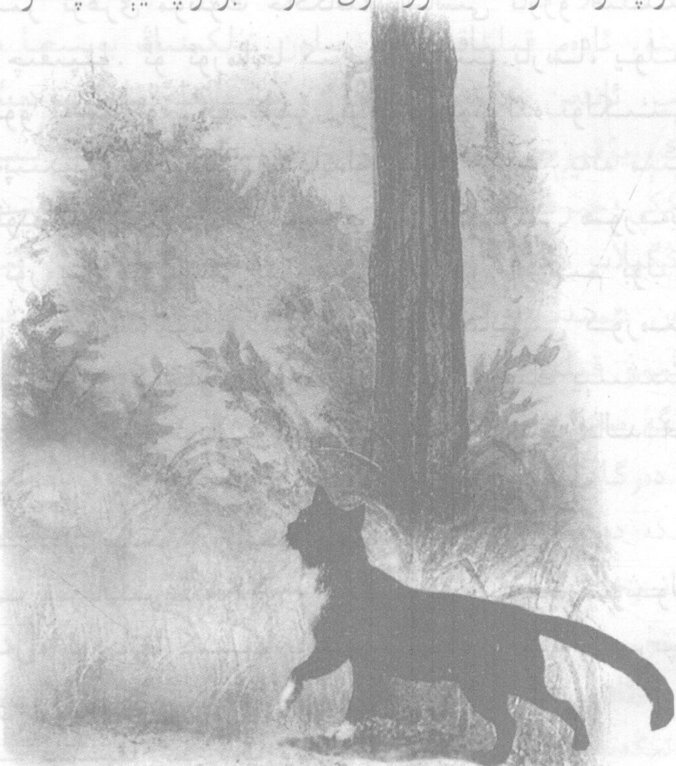

ئۇنىڭدىن قورقۇپ، بۇ قانداق ھايۋاندۇ، دەپ ئويلاپتۇ ۋە تۈلكىدىن ئاستا سوراپتۇ. تۈلكە:

— بۇ يېڭى پادىشاھ، جىم بول، بولمىسا، قىيما - چىيما قىلىۋېتىدۇ، — دەپتۇ.

— راستمۇ؟ — دەپتۇ بۆرە قورقۇپ ۋە ئۇلار بىلەن ئۇن چىقارماي بىللە مېڭىپتۇ. ئۇلارغا بىر ئېيىق ئۇچراپتۇ.

— يول بولسۇن، — دەپتۇ ئېيىق ۋە بىردىنلا مۈشۈكنى كۆرۈپ قېلىپ سوراپتۇ، — بۇ كىم؟

مۈشۈك تۈكلىرىنى ھۈرپەيتىپ، بەللىرىنى مۈكچەيتىپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ جىم تۇرۇۋاپتۇ.

تۈلكە ئېيىقنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

— ھوشيار بولسىلا، ئېيىق جانابلىرى، مۈشۈك پالۋان دېگەن مۇشۇ، بۇ يۇرتقا يېڭىدىن پادىشاھ بولۇپ كەلدى، يەنە قىيما - چىيما قىلىۋەتمىسۇن، — دەپتۇ.

تۈلكىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان ئېيىق:

— شۇنداقمۇ تېخى... — دەپتۇ ۋە ئۆزىنى سەل يۇرەكلىك كۆرسىتىپ، — ئۇنداق بولسا، ئۇنى سىناپ كۆرىمىز.

ئېيىقنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلىغان مۈشۈك:

— مياۋ... تىرناقلىرىم ئۆتكۈر، مياۋ... چىشلىرىم ئىتتىك، مياۋ... گۆش يەيمەن، گۆش، مياۋ ... مياۋ... — دەپ ۋارقىراپتۇ.

مۈشۈك يول بويى، بۇ بالا - قازالاردىن قانداق قۇتۇلارمەن ئەمدى، دەپ، مياۋلاپ مېڭىپتۇ. ئۇ يولدا بىر-

دىنلا بىر بۆدۇنىنىڭ ئۇچۇشقا تەمشىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قىلىپ، ئۇقتەك ئېتىلىپ بېرىپ ھاپىلا ـ شاپىلا تۇتۇپىلا يەۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ باشقىلار تېخىمۇ ۋەھىمە ئىچىدە قاپتۇ، تۈلكىنىڭ ئۆيىگە كەلگەندىن كېيىن، ئېيىق، بۆرە، تۈلكە مەسلىھەتلىشىپ:

— ئۇنىڭغا زىياپەت بېرەيلى، كېيىن بىر يولىنى قىلارمىز، — دېيىشىپتۇ. ئۇلار ئۆلۈپ قالغان بىر قوينىڭ گۆشىنى ئەكېلىپ مۈشۈكنىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ ـ دە، بۆرە بىر ئورىغا، تۈلكە چاتقال ئىچىگە، ئېيىق بىر ئۆڭكۈرگە كىرىپ مۆكۈۋېلىپ، مۈشۈكنى كۆزىتىپ تۇرۇشۇپتۇ. مۈ ـ شۈك گۆشنى تاتىلاشتۇرۇپ يەۋېرىپتۇ، كۆزلىرىنى ئوتتەك چاقنىتىپ، ئۇياق ـ بۇياققا تەلمۈرۈپ چىرقىراپتۇ. بۆرە بىلەن ئېيىقنىڭ كەيپى ئۇچۇپتۇ، تۈلكە چاتقال ئارىسىدىن ماراپتۇ. مۈشۈك چاتقالنىڭ شىلدىرلىغىنىنى ئاڭلاپ، چاش ـ قان دەپ ئويلاپ، بىردىنلا تۈلكىگە ئېتىلىپتۇ. تۈلكە: «ۋاي ئۆلدۈم !» دەپ ۋارقىراپ تاشلاپتۇ.

مۈشۈك قورقۇپ ئۆزىنى بىر چوڭقۇرغا تاشلىغانىكەن، ئۇ يەردىن بۆرە ۋاي ـ ۋايلاپ قېچىپتۇ. مۈشۈك ئەمدى ئۆلدۈم، دەرەخكە چىقىۋالاي، دەپ، دەرەخكە قاراپ ئىتتىك ئېتىلغانىكەن، دەرەخ تۈۋىدىكى ئۆڭكۈردە ياتقان ئېيىق قورقۇپ ئۆزىنى بىر ھاڭغا ئېتىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، مۈشۈك ياۋايى ھايۋانلارنىڭ چاڭگىلىـ ـدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

ISBN 978-7-228-10840-4
9 787228 108404 >
定价:4.50元